

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXXIV, č. 1/2024

Директор русиньского
Театра Александра
Духновіча в Пряшові
М. Марко за вынятковы
заслуги о культурный
розвиток Словацькой
республіки був оцінений
штатным орденом
Прибинів крест II. класы.

• Президентка Словацькой республіки Зузана Чапутова з нагоды 31-ой рочніці взнику СР удостоїла 33 особы, меджі нима і директора русиньского Театра А. Духновіча – Маріяна Марка.

КУЛТУРА • ЛІТЕРАТУРА • ЯЗЫК • ІСТОРІЯ

• Главным научным гарантом русиньского літературного языка в Мадярьску є проф. Др. Михаїл КАПРАЛЬ, к. н., в сучасности директор Русиньского научного інституту Антонія Годинки в Будапешті. Фото: А. З.

Русины в Мадярську святочно выголосили кодифікацію русиньского літературного языка

В главнім місті Мадярська, а таксамо історічній століці угорських Русинів, в суботу, 11. новембра 2023, зышли ся Русины з дакількох держав, жебы взяти участь на історічній події. В Будапешті якраз в тот день Русины Мадярська перед представителями мадярской влады, за участи Русинів із Словакії, Польщі, Україны, Румунії і Сербії, в просторах салы графа Мигаля Естергазі Каштеля Штефанія святочно выголосили кодифікацію мадярского варіанту русиньского языка.

Славность в базилиці

Святочный день почав іщі в допрудняйшых годинах Меджі-народнов стрічов грекокатолицькых церьковных хорів, котру організовало Вседержавне русиньске самосправованя під покровительством **Жолта Шемена**, заступника премера Мадярська, **Іштвана Шімичкова**, председа парламентной фракції Хрїстіанско-демократічной народной партії, і **Віры Гіріц**, посланкыні мадярского парламенту за Русинів.

Была то велика славность. Концерт проходив у Базилиці святого Штефана, в якій ся находять мощі Святого Штефана – угорского краля. Монументалный храм, котрый ся зачав будовати в половині 19. стороча і доконченый був по веце як 50-ёх роках, привитав Русинів із дакількых держав, а в стїнах базилицы історічно, якбач першы раз зазвучали нашы церьковны співы.

При мощах краля Штефана I. звучав церьковнославянський язык, нашы карпатьскы співы, але і літургічны творы од великых композіторів як Бортнянський ці Римський-Корсаков.

Концерт хорів отворив **Віктор Крамаренко**, председа вседержавного русиньского самосправованя, а участным ся приговорив і Преосвященный владыка **Атаназ Орос**, епарха мішкковский.

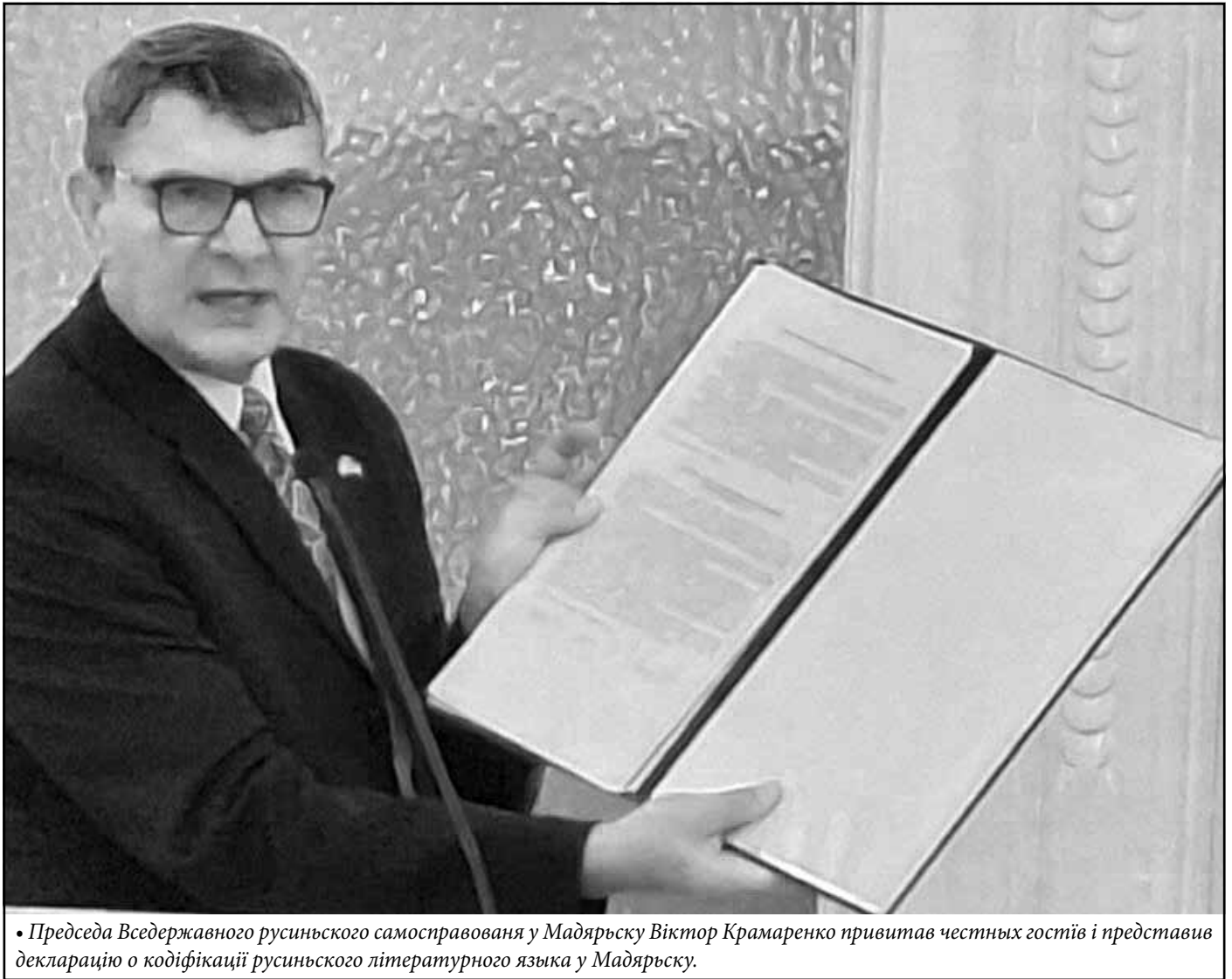
В рамках програму выступали: Хор святого Якова, в котрім співають грекокатолицькы священници із Словакії, Хор Покровы Ракошментна, Будаоршкый хор святого Димитрія, Будаыйскый грекокатолицькый хор, Грекокатолицькый хор святого Атаназа, Мужскый хор святого Єфрема, і Церьковный хор імени Розанова Грекокатолицького храму Рождества Пресвятой Богородіці із Дюрдєва у Сербії.

Окрем церьковнославянського языка в літургічных піснях могли участны чути таксамо грецькый а мадярський язык.

На концу вшыткы хоры в середині Базилицы святого Штефана, котра є конкатедралов Остригомско-будапештської дієцезії, заспівали доведна величаніє блаженому священномученикови Теодорови Ромжови, чім дали прекрасну точку за тым, про Русинів історічным днём.

О Б С Я Г

Русины в мадярську святочно выголосили кодифікацію русиньского літературного языка	1
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Одбыли ся презентації нового виданя книжки професора Магочія	4
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Енді пришов до Пряшов як Андрій Вархола	6
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Вмер визначный русиньскый ученый, історік Іван Поп	8
Доц. Михаїл Зан: Сторочный юбілей славного карпатьского Русина из Свалявы	9
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Переклад історічної публікації о угорських Русинах меджі найліпшыма книгами ПСК	11
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Вышла книга присвячена сторочніці православного монастыря в Ладомировій	12
ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД.: Зборник Studium Carpatho-Ruthenorum 2023/Штудії з карпаторусиністікы	14
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Директор Театра Александра Духновича – Маріян Марко оцінений Прибиновым крестом II. класы	15
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: На стрічі словацькой президенткы з обчаньсков сполочностєв участным і председа Округлого стола Русинів Словакії (ОСРС) Петро Штефаняк	17
Мгр. Михаїл ПАВЛІЧ, ПгД.: ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2024, ч. 1	18
Людміла ШАНДАЛОВА: Дві кумы	18
Гелена ГІЦОВА-МІЦОВЧІНОВА: І співам, і плачу	20
Марія Шмайдова: Осїнь на Комарнику	21
Володимір ФЕНИЧ: Канонічно-правный статус і церьковно-інституційный розвиток Грекокатолицькой ужгородьской унійной традиції в США од року 1884 до року 1924 (3)	23
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Місто Пряшів зачало з обновов памятника Духновича	28
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Рождественна коляда Дікенса уж і по русиньскы	29
Юбілей писателькы русиньской души Марії Гіровой-Васьковой	30
58. семінар карпаторусиністікы: Александер Духнович: Моя ліра и кимвал	31
59. семінар карпаторусиністікы: Візуална двойязычність в контексті практичного поужаваня русиньского меншынового языка	32

• *Председа Вседержавного русиньского самосправованя у Мадярьску Віктор Крамаренко привитав честных гостів і представив декларацію о кодифікації русиньского літературного языка у Мадярьску.*

Святочне выголошіня кодифікації

В пополудняйших годинах святочна громада ся перенесла до просторів Каштеля Штефанія, де ся уже традично в новембрі організує подія під назвов *Шедевры Русиньского Умілства*. Тот рік ся одбыв семей рочник *Шедеврів*, но тепер не была подія лем о русиньскім уменю.

Русиньске свято отворив Мужский хор святого Єфрема, котрый заспівав мадярьску гімну, а пак гімну *Подкарпатскіи Русины оставьте глубокій сонь*.

Наслідно ся приговорив к притомным председу Вседержавного русиньского самосправованя **Віктор Крамаренко**, привитав честных гостів, включно представителів мадярьской державы, представителів русиньских самосправовань в Мадярьску, русиньских організацій домашніх і споза границь.

По привитаню пришов час на історічний момент. В просторах історічного каштеля професор **Михаїл Капраль**, русиньский лінгвіста, котрый довгы рокы робив над кодифікачныма

публікаціями і є директором Русиньского научного інштитуту імени Антонія Годинкы, ведно із посланкынїв мадярьского парламенту за Русинів **Віров Гіріц**, прочітали текст декларації, котров ся святочно выголосила кодифікація мадярьского варіанту русиньского літературного языка.

Текст декларації, по прочітаню котрого в салі довгий час было чути величезный аплавз, і неповторны чувства з переживаня історічного моменту, був прочітаний по русиньскы і по мадярьскы.

Декларація была наслідно підписана **Віров Гіріц, Михаїлом Капралём, Віктором Крамаренком** і председом Світового конгресу Русинів **Штефаном Лявинцём**. Текст декларації пак на далшій сторінці підписовали участници выголошіня кодифікації, значіть, кодифікація так дістала підпору нелем домашніх, але і Русинів із далшых держав.

Русины і тым кроком потвердили свою єдність, свою самобытность, потвердили то,

же о своїх ділах вирішують самі і же святочна кодифікація не є лем історичним моментом про Русинів Мадярьска, але обще про вшиткых Русинів.

Творите з нами єдину політичну і державотворну часть

На події брав участь і Др. Чаб Латорцаї, заступник міністра і державный секретарь, котрый по выголошіню кодифікації ся приговорив участным. Латорцаї припомянув сполочну історію русиньского і мадярьского народа, героїзм Русинів в револучных роках 1848 – 1849, але і пережытый доведна комуністичный утиск.

„Потверджуєме, же бываючі із нами доведна, народности творять ведно з нами єдину політичну і державотворну часть,“ цитовав державный секретарь слова Конституції Мадярьска, яка за ёго словами суть основаны на учіню святого Штефана за народности.

Латорцаї таксамо оцінив то, же русиньска меншына в Мадярьску є активна, має свої самосправованя і докаже собі у вольбах выберати своїх представителів. Державный секретарь ся одкликав і на слова Роберта Шумана, єдного із основателів днешней Европской унії. *„Европа принесла розвиток про людство. Европі треба вказати нову путь, але не покорінём других, але признанём розлічных культур, де вшиткы честують єден другого,“* цитовав Латорцаї Шумана.

Припомянув і слова графа Ракоці о найвірнішим і найлюбезнішим народі, кедь свій приговор закончів словами *Gens fidelissima et carissima*.

В рамках культурного програму на події выступав Мужский хор святого Єфрема, який одпрезентовав части Літургії святого Йоана Златоустого, котры в церьковнославянськым языку як новы верзії скомпонував Мікловш Могаї, а таксамо Фолклорный ансамбель Русины, котрый діє при Вседержавнім русиньскім самосправованю і веде го Олга Сілцер.

Главным покровителём події був Жолт Шемєн, далшыма были Іштван Шімічков і Віра Гіріц, яка подію організувала ведно із Вседержавным русиньськым самосправованём а далшыма організаціями.

Кодифікації русиньского языка

Русины в Мадярьску святочным выголошінём кодифікації свого варіанту русиньского літературного языка наповнили єдну із задач,

котры были задефінованы іщі на 1. Меджінароднім конгресі русиньского языка, який ся одбыв в новембрі 1992 в Бардеєвских Купелях, в тогдышній Чехословакії.

Перший конгрес вирішив о приятю реторманьского моделу рішення языковой сітуації. То значить, же ся прияв поступ, жебы в кождей державі, в котрій є компактно заселіня Русинами, была створена языкова норма, што поступно буде треба перетрансформовати до єдиной цілорусиньской языковой нормы, до такзваного койне.

Святочне выголошіня кодифікації русиньского языка як першы зробили Русины на Словакії. Тота подія ся одбыла в Братіславі 27. януара 1995. Русины в Польщі мають свою языкову норму од року 2000, коли выдали кодифікачну літературу, но там ся не одбыв святочный акт выголошіня кодифікації.

Русины на Підкарпатю мали вже дакілько проб о кодифікацію, но затля там не мож бісидовати о приятю єдного варіанту языка.

Наша діаспора на нижніх землях тот рік святкує сто років од виданя кодифікачной граматики – *Грамматика бачваньско-рускей бешеди*, котру написав Гавриїл Костелнік, і яка наперек пару змінам почас сто років хоснованя языка творить фундамент і днешней граматики.

Текст декларації

Приносиме цілый текст декларації, котрова была святочно выголошена кодифікація мадярьского варіанту русиньского языка, яка є в орігіналі на верху статі і на концю той статі, про легше прочітаня (в мадярьскім варіанті русиньского языка): **Декларація зо сяточного голошеня кодифікації мадярьского варіанта русиньского літературного языка.**

Єднов из майфундаментальных потребностей каждой модерной людській сполности є хоснованя у і каждоденным животі літературного (стандартизованого) языка. Такого языка, котрый буде скапчовати носителей окремых языковых діалектов: комловшського и мучонського у днешней Мадярщині з пудкарпатськыма, буде про каждого похопителным и доступным, на котрум будуть ся ушыткі учити у націоналнуй школї, хосновати го у діловуй сфері и масмедієх.

Лем по падови комуністичных режимув у Централнуй Европі на кунцєви минулого столітя

наш народ дустав можность быти ривноправным меже иншыма народами. Русины дустали можность реалізувати свої національні інтереси такой у вшытких сферах сосполного жывота у керетох державного пудпорованя.

Днесь з радостёв констатуеме, же мы, Русины, ведно з мадярськым народом и другыма націоналностями нашуй державы Мадярщины, котру за давнёв традиціёв тримлеме Отцюзнинов-матірёв, будуеме нашу сполну будучность. Успішно фунгувуть наші національні самосправованя, цівільні общества, окремі културні інституції. Мы маеме можность выдавати властні масмедіа, учебники и словарі про наших школашув, научну літературу, товмачити на родный язык важні державні документи и голошеня и т. п. Ипен сеся сосполна практика за послідні деценії рокув привела нас раз до похоплення потребности хосновати окремый языковый

стандарт, а по рокох выдаваня наших масмедій, школьных учебникув, словарюв и, наконец, подля ушыткуй суй языковой практики – стандартизовати властну граматику – правила русинського писаня и выговорёваня.

Прийшов час, жебы днесь, 11. новембра, у сьом параднум каштілёви у притомности представителюв мадярського уряда, депутатув русинських національных самосправовань, членув наших цівільных організацій, Русинув з ушытких кунцюв нашуй державы, наших дорогых гостей – загатарных братув-Русинув – торжественно голосити за кодифікацію властного варіанта русинського літературного языка про Русинув Мадярщины!

Будапешт, каштіль „Штефанія”,
11. новембра 2023. рока.

Здрой: ЛЕМ.фм

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, Пряшів, Словакія

Одбыли ся презентації нового выдання книжки професора Магочія

Як інформовав голова Карпаторусинського конзорціума Северной Америки Ніколас Купеньский, 9. децембра 2023 ся одбыло далше засіданя конзорціума, в рамках котрого были обговорены події, яки ся в остатнім часі подарило зреалізувати.

Дві події были присвячены новому выданю популярной книжки професора Павла Роберта Магочія (на фотці в середині) із назвов *Our People: Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America (Нашы люде: Карпатьскы Русины і їх потомкы в Северній Америці)*.

Округлый стіл у Філаделфії

Карпаторусинський научный центр zorganizовав округлый стіл з нагоды пятого выдання споминаной книжки почас конференції Асоціації про славянскы, выходоевропскы і евразійскы штудії у Філаделфії, в штаті Пенсільванія.

Конференція проходила од 29. новембра до 3. децембра 2023. Патріція Крафчік (на фотці справа) із Евьургрінської державной універзіты порівнала пять выдань той публікації і еволюцію ёй наратіву.

Роберт Зекер із Універзіты святого Фран-

ціска Ксаверійского аналізував у своїм рефераті і то, яку роль мали карпаторусинскы імїгранты в Споєных штатах Америки в рамках робочого руху. Знамый русинський активіста із Споєных штатів Річ Кастер говорив о погляді Магочія на народну ідентіту і релігійный жывот.

Богдан Горбаль із Нью-Йорської публічної бібліотеки говорив о общественнім жывоті Русинів в рамках даной публікації. Ніколас Купеньский аналізував вопрос карпаторусинської америцькой културы і цівілізації.

Як інформовав Купеньский, Карпаторусинський научный центр планує позберати реакції, одозвы на пяте выдання книжки, і публікувати їх в академічнім журналі в році 2024, в рамках 40-ой рочніці першого выдання книжки *Нашы люде: Карпатьскы Русины і їх потомкы в Северній Америці*.

Мож было стрітити ся з професором

Притомность професора Магочія, котрый жыє в Канаді, схосновала і філія Карпаторусиньского общества в Делавер Валлі, у Філадельфії, котра 2. децембра зорганізовала з ініціативы свого председателя, **Джона Копчі**, стрічу, яка таксамо была присвячена пятому выданю книжки.

Стріча ся одбыла в Грекокатолицькій церквы Святого Духа, котра была основана в році 1891. О книжці говорили окрема автора і Патріція Крафчік а Ніколас Купеньскый. По презентації, на котру пришло понад 70 людей, автор підписовав свою свіжу публікацію.

Русиньска родинна вечеря

В тот самый день у Філадельфії Карпаторусиньскый научный центр зорганізовав і Родинну вечерю, в рамках котрой веджіня центра – Павел Роберт Магочій, Ніколас Купеньскый і Патріція Крафчік, привитали понад 30 карпаторусиньских штіпендістів, активістів і

приятелів організації. Вечеря была святочно отворена русиньсков гімнов Вручаніє.

Як інформовав Карпаторусиньскый конзорціум Северной Америки, історія організовати такы вечері сягать до року 2015. Меджі гостями все суть люде, котры суть активно запоены до карпаторусиньского руху і штудій, але і новы люде, котры вступують до того руху, а в будучности могли бы ся стати членами „родини“.

Подія не є лем вечерев, але і місцём, де ся дискутує о розлічных активітах, на котрых гості брали участь, ці о планах до будучности. А главно є то о тім, жебы ся спознати особні.

„Родина на Родинній вечери ся каждым роком розрастать, і каждый любить схосновати можность стрітити ся із старыма приятелями і спознати новых,“ – пояснили **Елейн Русинко і Богдан Горбаль** змысел організованя той акції.

Здрой: ЛЕМ.фм

Енді пришов до Пряшова як Андрій Вархола

Варгол ся перший раз выставлєвав в СНМ – Музею русиньской культуры у Пряшові.

Музей модерного уменя Енді Варгола в Меджілабірцях уж довший час презентує творчость краля поп-арту і мімо своїх просторів, у галеріях ці музеях по цілій Словачії.

О то вдячніша є тота ініціатива про заінтересованих Варголом тепер, кедь просторы меджілабірського музея суть з доводу реконструкції заперты.

Єдну таку выставу приготували і в просторах Словацького народного музея – Музея русиньской культуры в Пряшові. Ёй вернісаж была 11. октобра 2023. Выстава з назвов *Од Андрія Вархолы по Енді Варгола і назад* не є унікатна лем тым, же ся перший раз Варгол выставлєвав в русиньскім музею, але і своєв концепцієв, котра навщівникам вказала нелем іконічного умелця, але і хлопця з русиньской родины.

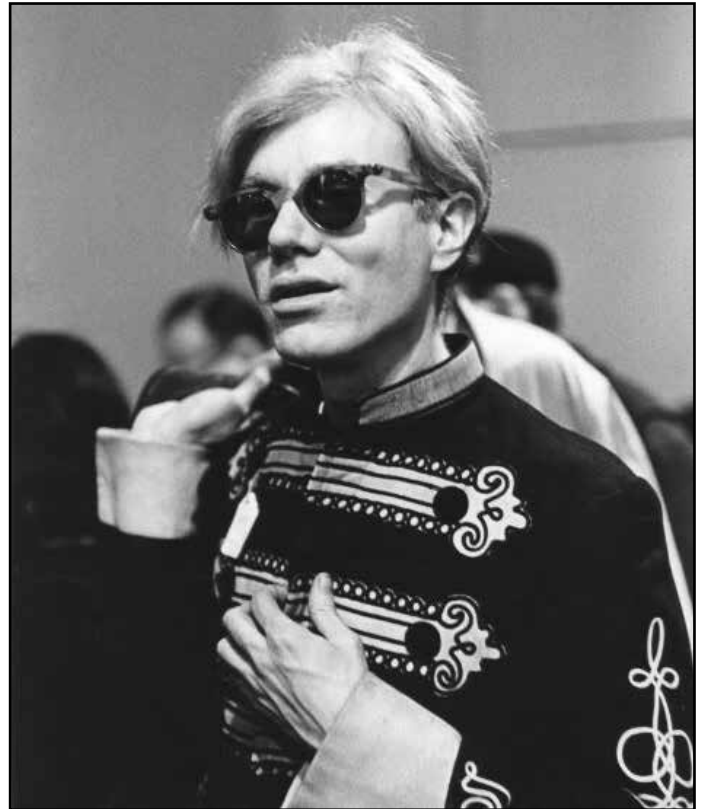
Куратором выставки є Михал Бицко, сполуоснователь Музея модерного уменя Енді Варгола в Меджілабірцях, а сполупрацовав на ній із сучасным директором того музея Мартіном Цубяком.

Котрый є тот скучный?

Бицко ку выставі приготувив текст, котрый собі навщівници могли прочітати при вступі до просторів, де была експозиція наіншталована. На концу того тексту куратор кладе вопрос, про себе, але властно і про тых, котры пришли на выставу.

„Славный Енді Варгол – краль поп-арту, і Андрій Вархола – сын бідных Русинів із маленького селечка Микова на выході Словації. Простый, обычайный чоловік, подобный до тисячів інших Славянів. Но в єднім не єм цалком певный. Котрый з них є тым скучным Енді Варголом?“

Оповідь на тот вопрос Михала Бицка могли сьте глядати в просторах русиньского музея, но так як Бицко, котрый ся Варголом занимать десятки років, думам, же ани мы не прийдеме на єднозначну одповідь. Але відіти Варгола як того хлопця з бідной родины Русинів стопроцентно можеме.

Варгол і Вархола

Концепт выставки, котру недавно мож было відіти у Пряшові, як уж наповідать і назва, розкрывать нам обидва аспекты той визначной особности.

Експозиція принесла навщівникам култовы творы як портфоліо *Flowers (Квітки)*, сїтєдрук *Андересена*, ці *Леніна* в червеній і чорній верзії, но не была то выставка збудована на найкочмерчніших ділах.

Наopak, концепт чутливо приступав ку Варголови. Такой в першій части мож было відіти родинны фотографії, портрет ёго мамы *Юлії*, на котру був міцно навязаний, увіділи сьме ёго скору творчость, іщі перед тым, як став найславнішим, а днесь і найдорогшим умелцём світа. Із зарамованих образків на нас смотрили *ангеликы* із поштовых карток, котры ручні малєвав.

Понуріня ся до світа не Енді Варгола, але Ан-

дрія Вархолы, хлопця з родини русиньскых імігрантів, укріпляють і творы Енді і квіткы, ці выставлены творы од ёго брата Пола Варголы і сына Джеймса Варголы – Пола, котрый є знамым малярём і ілюстратором в Споєных штатах Америки.

Іншы́й концепт як в Паріжі

На одкрыттю приговорив ся участным і директор Музея модерного уменя Енді Варгола в Меджілабірцях **Маргін Цубяк**. Тот выразив потішня, же Варгола могли першы́й раз принести і до СНМ – Музея русиньской културы в Пряшові.

Підкреслив, же концепт выставки могли собі дозволити цалком іншы́й, як кебы выставу робили в Паріжі ці інде у великім світі. Чом? Бо на Западі бы тому люде ани не розуміли. **Цубяк ся вернув к темі, же Варгола в Пряшові презентують і як Андрія Вархолу, чоловіка, котрый ся народив в русиньській родині.** Котрый барз любив свою маму, котрый выростав в русиньскім оточіню, в якім бісідовало ся по русиньскы, котрый ходив ціле своє жытя до церькви, выростав в середовіску візантійской церьковной традиції, і тото вшытко на не́го мало вплив.

Припомянув і то, же Варгол досправды був глибоко віруючім чоловіком, што в Нью Йорку, в часах ёго найвекшой славы, было цалком немодерне, незрозуміле. А свою віру проявлёвав, наприклад і тым, же на свята ходив варити у Нью Йорку і роздавати їдло бідным без домова. Цубяк підкреслив, же якраз о тых характерістичных рисах Енді Варгола бы треба было веце бісідовати, жебы ся о тім веце знало.

Тото вшытко, обидва аспекты Варголовой особности хотіли вказати в русиньскім музею, де то не было про людей якась незрозуміле діло, але реальность.

Тайна вечеря

Сімболічно в посліній части выставки міг навщівник відіти часть выставных друків із серії, в рамках котрой Енді Варгол модіфіковав образ **Тайна вечеря** од Леонарда да Вінчі. Варгол на тім робив од 1984-го до 1986-го року і є то діло, на котрім робив найдовше.

І на тій серії за словами Цубяка відіти Варголову звязаность з релігіёв, відіти то, як іншы́й був од решты великых америцькых умелців, же вышов з цалком іншого оточіня, котрому Америка ани не годна была розуміти. Понури-

• Енді Варгол: Мати Юлія Варголова, родачка із Миковой.

ся до релігійной тематікы, понурился до медітації о смерти.

Аж як кебы Божым ряджінем Варголова медітація над Тайнов вечерёв стала і ёго Тайнов вечерёв. Выстава той серії одкрыла ся в Італії в януарі 1987-го року, і была то остатня ёго выставка почас жывота. У фебруарі того самого року Варгол вмерать по баналній операції жовчника.

О Варголови сьме ся дізнали веце

Цубяк участным проздрадив і планы, котры ся мають реалізовати в близкій будучности. Ведно із Варголовым музеём у Піттсбургу а родинов Енді Варгола рихтують проект, котрый нам о Варголови принесе новы інформації.

Як повів директор меджілабірського музея, то, што буде розкрыте, іщі веце нам вкаже, як був Енді звязаный із своёв родинов, із своёв мамов, своёв релігіёв. Енді Варгол так іщі веце стане нам близкым Андріём Вархолем, сыном русиньскых імігрантів у США.

Здрой: **ЛЕМ.фм**, языкова і графічна управа:
АРК в СР

Вмер визначный русинський ученый, історік Іван Поп

Як інформують підкарпатськы русинськы організації, 14. септембра 2023, в Хебі, в Чеській республіці, добило сердце визначного русинського ученого, професора Івана Попа. Вмер у віці 86 років. Русинський історік, богеміста, русиніста, культуролог і політолог своєв роботов помагав укріпляти самобытність русинського народа. Переслідований був почас советського режіму, а скламаний був і зо ситуації по розпаді советської імперії. Зато од року 1994 жыв і робив у Чеській республіці, мож повісти в екзілі.

Із штудій го вышмарили

Народив ся Іван Поп 26. мая 1938 в Старобічові на Підкарпатській Руси. Штудовав на Історичній факульті Ужгородської державной універзیتی. В звязаню із выконштрованим процесом був у році 1960 вышмареный з універзیتی, означеный за „несполягливого“ і посланий на „перевыхову“ ку робочій класі.

Доштудовав і діяв у Москві. Од року 1967 був науковим робітником Інштитуту славістики і балканістики Академії наук СССР.

В періоді такзваної гласности і демократизації у тогышнім Советськім союзі був выбраный за шефредактора славістичного журналу *Славяноведение*, у тій функції був у роках 1989 аж 1992.

Надіяв ся на навернутя Підкарпатської Руси

По розпаді союзу надіяв ся, же ся розпаде і ялтська сістема, котрой жертвов стала Підкарпатська Русь. Надіяв ся на навернутя родного краю до середній Европы, на зрушіня статей Чехословацько-советського договору із року 1945.

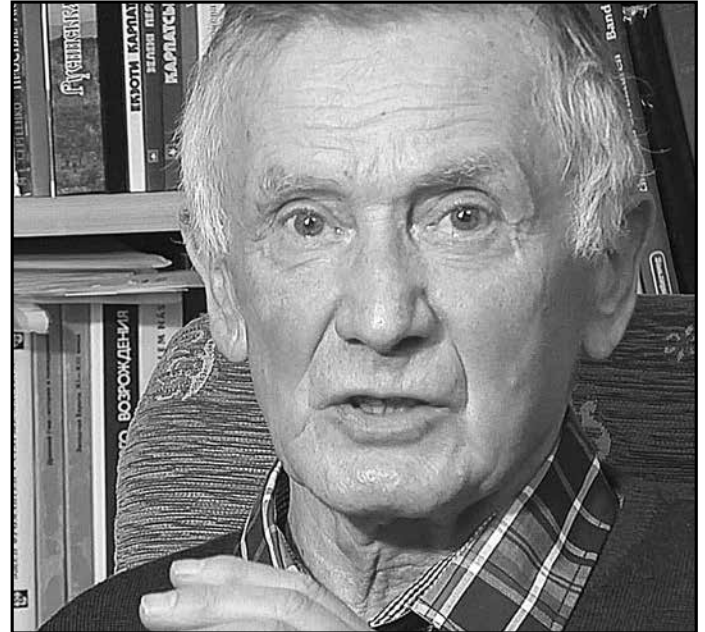
Но наслідовав неінтерес о тоту проблему як з боку політичної репрезентації Росії, так з боку Чехословакії, но і соєдишеной Европы.

В році 1992 ся професор Іван Поп вернув на універзиту до Ужгорода, де був выменованый за директора Інштитуту карпатології, і ведно з далшыма зачав ся намагати о узнання самобытности Русинів, і о автономію Підкарпатської Руси.

Тото ся стрітило із твердым централізмом і унітарізмом України, як і з ідеологієв українського націоналізму. І так був в році 1994 примушений із своєв родинов одыйти. Переселив ся до Хебу, де жыв до смерти.

Лишыло ся по нім много научных работ.

Професор Іван Поп є автором книжок о чехо-

словацькій діпломатії 1930-ых і 1940-ых років, о історії чеського художництва, є сполуавтором *Короткой історії Чехословакії*, книжок о памятках на Підкарпатській Руси. Выдав *Енциклопедію Підкарпатської Руси* (писана по російскы), ведно із професором Павлом Робертом Магочієм є сполуавтором *Енциклопедії історії і культуры карпатських Русинів* (вышла по англійцкы і по українськы).

По чеськы му вышли книжки *Підкарпатська Русь, Історія Підкарпатської Руси в датах, Підкарпатська Русь – історія ей особностей, науки і культуры*. На Словакії была выдана ёго книжка *Мала історія Русинів*, котра недавно вышла і в перекладі на войводинський варіант русинського языка.

Як автор сценаря брав участь на выробі документарных фільмів із продукції Здружіня інтелігенції Русинів Словеньска – *Душы Карпат, В хападлах великодержав і Підкарпатська малярська школа*.

Русинська особность рока

Іван Поп був выголошений за Русинську

особность рока 2018 і став ся так за порядком шестов особностей, котра была удостоена тым титулом.

Титул був уділений Здружінём інтелігенції Русинів Словеньска і святочно перевзяв з тым споєну сошку Медовой бабы ёго родак – Дмитрій Поп молодшый у Пряшові, у фебруарі 2019.

О тім, же особностей рока буде Іван Поп, вирішыла тогды комісія, котра была в зложіню: Александер Дулеба, Владимир Лихварь, Михал Штенё і Ян Липинський. Комісія рішыла оціни-

ти русиньского професора за ёго ціложывотный і тырвалый вклад до розвитку історіографії Русинів.

Русины на цілім світі смертёв професора Івана Попа стратили великого інтелектуала, вызначного історіка, но ёго роботы ту зістали і про далшы генерації Русинів. Вічная память!

Здрой: ЛЕМ.фм

Михаіл Зан – етнополітолог, доцент Ужгородської національної універзیتی. Статя виходить у співпраці з редакціёв журналу **Отцюзнина**

Сторочный юбілей славного карпатського Русина из Свалявы

Недавно сьме собі припомянули сторочный юбілей славного карпатського Русина Василя Василёвича Сарканича. Сарканич був именитый закарпатський педагог, локальний політик вариша Свалявы, общественный діятель третёго карпатурсиньского ренесанса.

Василь Сарканич ся родив 10 августа 1923 рока в селі Шелестово на Мукачовщині (Подкарпатська Русь, Перша Чехословацька Республіка) у багатодітнув родині, де было шестеро дітей.

Из біографії Василя Сарканича

В 1929 році фамилія Сарканичув переїхала жыти в Сваляву (хоть перші 1,5 рока благодітна родина жыла в селі Драчино), де отець Василя ся устроив на роботу старшого кочегара хімзаводу фірмы «Сольва».

У Сваляві малый Василь Сарканич учив ся в народнуд школї, а пак штудіёвав ся у горожанці. В 1941 році Василь Сарканич поступив у школу з обробкы метала в Севлюши, де ся вчив 3 роки.

У 1943 році Василь Сарканич пуйшов на роботу в Будапешт на ливарный завод Вайса Манфріда. Мавучи добру освіту, робив не простым робочым, а контролёром фунгованя станкув. Позад сёго заробляв доста файно (750 пенгв на місяць) на вті часы. В Будапешті пережыв бомбардованя.

На отцюзнину Василь Сарканич ся вернув такой по войні, в 1945 році. Вже восени того же года продовжив свої науки на четвертім курсі

Севлюської школы металообробкы, котра на тот час яла ся звати Виноградівськым технікумом.

Послідь штудованя в Селюши був направлений на роботу в депо Чоп, де робив техніком при майстрови по ремонту паровозув. Туй доста добрі ся ознакомив из советьсков системов фунгованя желізничного транспорта. Майпотум Василь Сарканич зачав робити начальником механічного цеха на заводі им. С. Кірова у селі Кольчино, што на Мукачовщині.

Из 1 септембра 1949 рока Василь Сарканич зачав свуй пятьдесятгудный карьерный путь у Свалявскому профтехучилищи. Туйка проробив ипен до 1999 года. Спершу – ги майстер виробничого ученя, пак – старшый майстер, майпотум – заступник директора, директор професійно-технічного училища № 9 (нынї – Свалявський професійный будовничый ліцей).

За час 30-рочного перебуваня Василя Сарканича на посаді директора Свалявского професійно-технічного училища было збудовано учебный корпус (1970), интернат, адмінкорпус, проведено реконструкцію майстерень виробничого ученя (1972).

Ученикы училища – призеры областных спортивных олімпіад, конкурсув технічної и художнёй творчости (1972–1982). Духовому ор-

кестру училища присвоєно звання «Народний» (1986). Наладжені ипні меженародні партнерські контакти з аналогічними учебними установами Словачії (1972), Литвы (1973) й Росії (1973).

Василь Сарканич мав звання отличник профтехничного образования СРСР (1973) и УРСР (1982). Одзначений був орденом Трудового Черленого прапора (1981), многыма медалія-ми.

Общественно-культурна робота

У 1990-х роках Василь Сарканич зачав ся ангажувати у карпаторусинське общественное двиганя. Майже 11 рокув возглавляв Свалявське общество подкарпатьскых Русинув. Быв такой и заступником головы Свалявского районного Общества им. А. Духновича, членом Правління Союму подкарпатьскых Русинув.

У 2003–2004 учебному році за пудпори Карпато-русинського общества США, под веденём

голови Свалявского общества подкарпатьскых Русинув Василя Сарканича и координатора Програмы русинських недільных школ у Закарпаті Павла Роберта Магочія отворили ся перші пробні 9 класув, де 200 ученикув учили історію и культурну дідузнину своих предкув – карпатьскых Русинув.

Василь Сарканич був делегатом чотырех Світовых Конгресув Русинув. Быв депутатом Свалявської варишської рады 5-ти скликань и Почестный горожанин Свалявы (2003). Умер 5 марта 2008 года в Сваляві.

У 2013 році, на день Свалявы (21 септембра, храмовое свято Руздва Богородиці), на будові Свалявської варишської рады Василю Сарканичу была одкрыта памнятна табла.

(Публікуєме в оригіналі – підкарпатьскім варіанті русинського языка.)

Мгр. Петро МЕДВІДЬ

Переклад історичної публікації о угорських Русинах меджі найліпшыма книгами ПСК

12. септембра 2023 одбыло ся в просторах Крайской бібліотеки Павла Орсага Гвездослава в Пряшові святочне выголошїня результатів 6. рочника читательского конкурзу Книга рока ПСК 2022.

Нагороды книжковым публікаціям спяты з Пряшівскым самосправным краєм (ПСК) были уділены на основі оцінки одборной літературной пороты в штирѣх категоріях – Белетрія про діти і молодеж, Белетрія про дорослых, Научна література і Популярно-научна література.

В окремых категоріях таксамо были выголошены результаты подля голосованя читателїв, котры свій голос могли фаворітам дати посередництвом интернетового формуляря. Меджі нагородженыма подля выгодночіня одборной пороты ся концём минулого рока нашла і публікація **Орест Сабов – О угорських Русах (Русины) в перекладі і історичнім коментарю**, якой едітортами суть **Лідія Будаєва, Петер Будаї і Петер Шворц**. Книга здобыла друге місце в категорії Научна література. Нагороду перевзяв **Марек Гребік**, председа організації

молоды.Русины. Публікація вышла в словацькім языку у видавництві Universum в році 2022 і была результатом сполупрацы з організацієв *молоды.Русины*, котра на проект дістала підпору з Фонду на підпору культуры народностных меншын.

Цінна історична публікація

Нагороджена публікація є перекладом книги ***A magyar oroszokról (Ruthének)*** з пера русинського інтелектуала, міністерського урядника з часів Австро-угорської монархії **Др. Ореста Сабова**. Оригінал вышов в році 1913.

Сабов, котрый походив із мадярьско-русинської родины, просаджовав поступну мадярьску асімілацію Русинів. Титул, котрый вышов як першый том едіції Народностна бібліотека, мав задачу приближыти натурел Русинів, їх фол-

клор, як і тогды актуалны проблемы Русинів в Австро-Угорській монархії.

Як пишуть едіторы у вступнім слові, то властно компіляція робот реномованых угорських історіків, народописателїв, новинарїв, но наперек тому є важным жрідлом познання ставу русиньского народа перед Першов світовов войнов. Едіція Сабова продовжовала томама о далшых народностях, котры жыли в Угорську – Словаках, карпатських Німцях, Румунах, Хорватах.

Вецерочна работа

Книга є результатом вецерочной работы. Переклад оригіналу робив історік **Петер Будаї** і закончів го в році 2020. В слідуячім році професор **Петер Шворц** з Іншітуту історії Філозофічної факулты Пряшівской універзіты в Пряшові писав штудію пояснюючу історічний контекст і добовы реалії, а єдночасно пояснив односины

Марядів ку Русинам. Наконєць, в році 2022 ся книгу вдяка підпорі од фонду, але таксамо вдяка кампани на сайтї StartLab, подарило выдати. Книга обсягує і ілюстрації, котрыма суть выбраны знимкы од чеськых інтелектуалів, якы навщівили Підкарпатську Русь, таких як **Амелія Кожмінова**, **Рудолф Гулка**, **Флоріан Заплетал**, а таксамо фотографії з Архіву Памяткового уряду Словацькой републікы. „*Книгу правника і публіцісты Ореста Сабова мож розуміти як реакцію на штораз горячішый народностный вопрос в Угорську перед зачатком Великой войны,*“ пише Петер Будаї, котрый оригінальний текст перекладав.

Потішуючім фактом є, же нагороджена публікація є доднесь цінным жрідлом інформацій про вшыткых, котры проявляють інтерес о історію, релігію, культуру, господарство, народопис ці народны звычаї Русинів і їх предків.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, Пряшів, Словакія

Вышла книга присвячена сторочніці православного монастыря в Ладомировій

Недавно вышла в словацькім языку нова публікація під назвов **МАЯК ПРАВОСЛАВІЯ. 100 років од выникнутя ладомирського монастыря як продовжователя православного монашества на Словакії (1923 – 2023)**, котрой автором є протоєрей ТгДр. **Петро Сорока**, ПгД., православный духовный в Осаднім.

Книжка є присвячена православному Монастырю пребодобного Іова Почаївского, котрый був важным центром при обнові православія на теріторії выходной Словакії, хоць ёго єствованя не тримало довго.

Монастырь в Ладомировій

Монастырь преподобного Іова Почаївского в Ладомировій, русиньскім селі Свідницького окресу, офіціално єствовав од року 1923 до року 1946. Налезав під Мукачовско-пряшівску єпархію Сербской православной церкви, но реално го вів архімандріта **Віталій Максименко**, котрый належав під Російску православну церкву в заграничу. Тота выникла у 1920-ых роках, была властно екзіловов церквовлєв по політичных змінах в Росії.

В монастырю жыло много пізнішых славных духовных і монахів Російской православной церкви в заграничу. Монастырь мав властну

друкарню, був познатый вдяка своїй великій роботі у выдаваню і дістрібуції релігійной літературы. Братія монастыря мала велику роль при розшырєваню православія на теріторії днешней Словакії. Як послушник до монастыря в Ладомировій наступив і **Василь Шкурла**, родак з того села, котрый ся пак став владыком Лавром, митрополітом Выходной Америки і Нью Йорку Російской православной церкви в заграничу.

1. августа 1944 опустили монастырь майже вшыткы монахи ведно із ігуменом **Серафимом**, і втекли перед поступаючов Червенов армадов. В монастырю зістали лем трєми монахи, і уж 15. новембра того самого року пришли до Ладомировой советьскы вояцы. Монастырь був знічений бомбардованєм а зістала лем Церкву святого Михаїла Архістратиґа. *De iure* монастырь зник в році 1946.

Велике місійне діло і значіння монашества

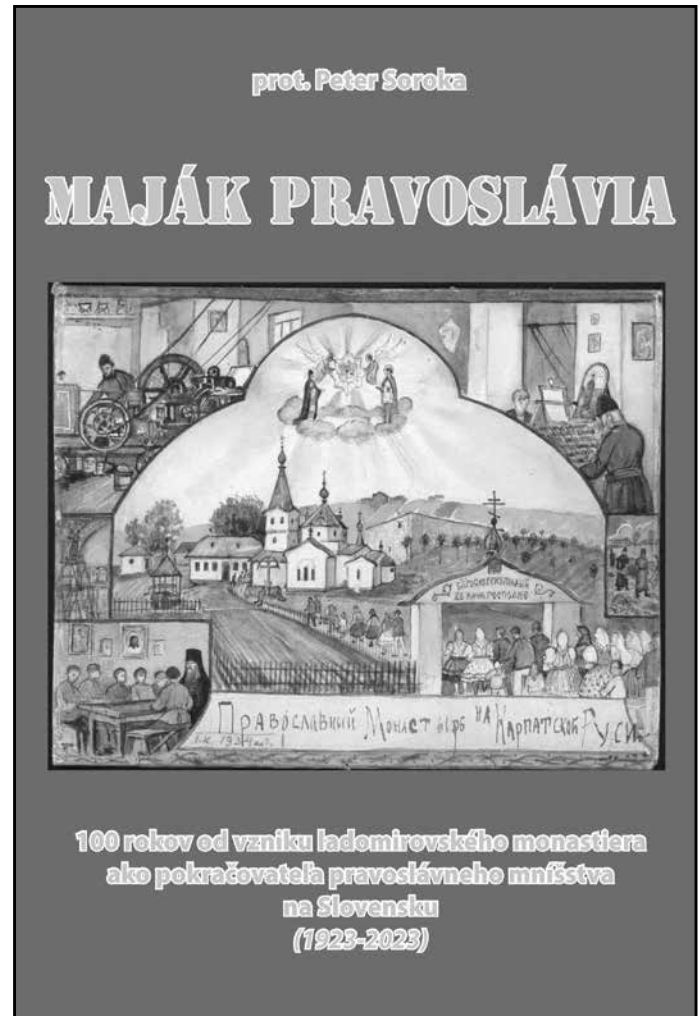
Як ся пише в анотації ку новій публікації, монастырь і друкарня в Ладомировій зробили велике місійне діло про обновлїня православія на теріторії днешній Словакії в меджівоинновім періоді. *„Новинкы і книжкы были посыланы до цілого світа, і доднесь суть іншпїрацієв про выдавану богослужебну і духовну літературу,“* пише протоєрей Петро Сорока. В книжці ся занимають деталнов історієв монастыря, околностями выникнутя, духовным і соціалным впливом на тутешніх жытелїв, але і описом выдаваної літературы ці особностями, котры в монастырю діяли. В публікації суть і добовы фоткы і образкы, наприклад, і з окремых книжок.

„Тота книга говорить о значіню монашества в Православній церькви, заникнутых православных монастырях у нас, як і о споминанім монастырю в Ладомировій, котрый став продовжователєм їх традиції на теріторії выходной Словакії,“ – пише Сорока з тым, же книга зачала vznikати уж перед скоро 25 роками зберанєм інформацій і літературы од тогды іщі жыючіх людей, котры собі памятали монастырь. *„Цілєм моїх намаг є оживити історію і обернути позорность на літературу, котров монахи учили наш народ православію,“* пише автор, і акцентує, же собі треба усвідомити, же якраз монахи з монастыря в Ладомировій засіяли насіня місії, з котрого пак выросла і Православна богословска факулта в Пряшові, але і велика часть містной Православной церькви.

Ку сторочніці – конференція і в Римі

З нагоды юбілея выникнутя Монастыря преподобного Юва Почаївского в Ладомировій одбудуть ся бісіды скапчаны з выставов о ладомирськїм монастырю під назвов *Од Ладомировой до Джорданвіллу*. Якраз до Святоотройцького монастыря в Джорданвіллі, в Споєных штатах америцькых, одышли монахи з Ладомировой.

Бісіды з протодіаконом Андрієм Псарєвом, професором Святоотройцькой духовной семінарії в Джорданвіллі ся одбыли 15. декабря 2023 о 14.00 год. в Авлі Православной богословской факулты Пряшівской універзіты в Пряшові, і 17. декабря о

15.00 год. в просторах каштеля в Снині. Ку вызначному юбілею притововив академічну конференцію з назвов **100 років ладомирського монастыря** і Словацькый історичный інштїтут в Римі.

Конференція ся одбыла 11. декабря, і свої рефераты на ній мали Данієл Черный, шеф Словацького історичного інштїтуту в Римі, Петро Сорока, Андрій Псарєв і Данієл Галадза із Папского выходного інштїтуту в Римі.

Книга *Маяк православія. 100 років од выникнутя ладомирського монастыря як продовжователя православного монашества на Словакії (рр. 1923 – 2023)* вышла вдяка фінанчній підпорі з Фонду на підпору культуры народностных меншын KULTMINOR. Выдавателєм є обчаньске здружїня Кругрта і дасть ся купити в інтернетовім обході www.duchovne-knihy.sk.

Здрой: ЛЕМ.фм, языкова і графічна управа: АРК в СР

Зборник *Studium Carpatho-Ruthenorum* 2023/ Штудії з карпаторусиністики 15

Рiк 2023 був про семiнары карпаторусиністики характерный дакiлькама змiнами. Кедьже організованы семiнарiв на три рокы заставила пандемiя Ковiд-19, а потiм – в другий половинi рока Інштiтут русиньского языка і культуры ПУ змiнив свою адресу (чим ся змiнила нелем мiстность, але ай будова, де были семiнары організованы), організаторы рiшшыли передавати выступы єднотливых позваных гостiв, шпеціалістiв з розлiчных областей карпаторусиністики як научной дiсциплiны ай в онлайн форматi – з можностем припоiти ся на конкретный семiнар онлайн (i запoiти ся до дiскусiї), або сi го холем нескорше попозерати на вебовiй сторiнцi Пряшiвской універзiты – Інштiтуту русиньского языка і культуры.

В уведженiм роцi были зорганізованы штири семiнары, до зборника сьме умiстили iщi далшых шiсть додатковых штудiї, также доведна курто представиме десять новых штудiї з розлiчных областей карпаторусиністики.

Першый семiнар в новiм календарьнiм роцi звыкне быти тематично венований дакотрому сучасному русиньскому авторови. Так то было ай в тiм припадi. З темов *Коміка стереотипів у прозі Мірослава Жолобаніча* выступив одборный асiстент з Інштiтуту русиньского языка і культуры ПУ – Мгр. Михал Павлiч ПгД., iншпiрований главнi послiднiма двома публiкацiями гуморесок Мiра Жолобанiча – *Захранка* (2020) і *Дуплава верьба* (2021), iд котрым прибыла концем рока 2023 ай третє, вольне продовжiня з назвов – *Горечій кавей*.

На другий семiнар в уведженiм роцi прияв позваня проф. ПгДр. Петер Шворц, к. н. з Катедры нововiкой і найновшой словацькой iсторiї – Інштiтуту iсторiї Фiлософiчної факулты ПУ. У своiй лекцiї представив мало знаму русиньску особность – Др. Ореста Саба (Dr. Oreszt Szabó) і выкликав меджi притомныма дiскусiю, цi досправды був Орест Сабо iз своiма промадярьскыма поглядами русиньскый патрiот. Про свою штудiю зволив ай контроверзну назву: *Орест Сабо – русиньскый угорьскый патрiот і ёго книга о Русинах*.

Тему *Вiзуална двоязычность в контекстi практичного поужываня русиньского меншынового языка* представила третя выступаюча – соціолiнгвiстка Мгр. Зденка Цiтрянкова, ПгД. з Інштiтуту русиньского языка і культуры ПУ. Як сконштатовала: „Мати своiй язык зафiксований на векшыні прiватных і адмiнiстративных знаків бы мало пiдвышыти чутя, же язык має в сполочности цiну і поставлiня на уровни iншых языкiв в рамках соціолiнгвiстичной сiтуацiї.“

В роцi 2023 собi Русины припомянули 220 рокiв од народжiня свого найвызначнiшого народного будителя А. Духновича. Доц. Валерiй Падык, к. н. з Інштiтуту русиньского языка і культуры ПУ вывжыв можность представити на семiнару дакотры незнамы факты iз жывота русиньского будителя другой половины 19. стороча, як ай свою найновшу публiкацiю: *А. Духнович. Моя лира и кимвал.: Назва семiнара і штудiї у зборнику: tučné a kurzívou - Дакiлька позначок і коментарiв к бiографiї Александра Духновича* (24.4.1803 - 29. 3. 1865).

У зборнику є надрукованых і шiсть додатковых штудiї – єдна з области соціолoгiї, три лiнгвiстичны штудiї, єдна з

iсторiї і єдна представляє русиньску емигрантську лiтературу. Назва штудiї *Родина Дубаёвых і їх вплив на розвой общественного жывота на Словакiї по II. свiтовiй войнi* авторкы ПгДр. Любы Кралёвой, ПгД. наповiдає, же соціолoгiчка, в сучасности директорка Музея русиньской культуры у Пряшiвi ся у своiх найновшых баданях концентровала на дакiлька гeнераций родины Дубаёвых і їх умелецькый талант.

Перша надрукована лiнгвiстична штудiя: *Часослова руху в русиньскiм языкy Мадярьска: На матерiалi часопису «Русиньскый свiт»*, (што выдають Русины в Мадярьску), принесла ай нового автора. Є ним японьскый лiнгвiста Канаме Окано, ПгД. і штудiя виходить в роцi, коли Русины в Мадярьску кодiфiковали своiй варiант русиньского языка.

Ай далша лiнгвiстична штудiя приносить до зборника нову авторку. Є нєв Мгр. Михала Голубкова, ПгД. з Інштiтуту русиньского языка і культуры ПУ, котра обгаiла в данiм роцi докторську дiзертацiю. Ёй часть пiд назвов: *Проблематика хоснованя назв і їх абрeвiатур на основi прикладiв iз медiальной практикы* опублiковала у сполуавторствi iз менторков Доц. ПгДр. Аннов Плiшковов, ПгД., унiверзiтнов професорков на уведженiм iнштiтутi. Третя штудiя завершує далшу нову тему з области лiнгвiстики. Авторка ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., унiверзiтна доцентка, як координаторка языковой комiсiї при Інштiтутi русиньского языка і культуры представила анализу єднотливых змiн у правилах правопису од першых правил, выданных в роцi 1994, аж по найновшы, выданы ведно з ортографiчным словником в роцi 2019. Назва темы: *Правила русиньского правопису в горiзонтi четвертьстороча* може читателiв лiпше зорьентовати в конкретных змiнах, котры настали у правописi русиньского языка на Словакiї.

Авторками послiднiх двох штудiї суть двi молоды докторандкы. Перша з них, Мгр. Радка Ондеркова, екстерна докторандка з Інштiтуту iсторiї Фiлософiчної факулты ПУ публiкує штудiю *Пiдкарпатська Русь в другий половинi 30-ых рокiв XX. стороча і ёй путь к автономiї*, в котрiй приближує дакотры важны моменты iз меджiвойнового перiоду.

Авторка Мгр. Домiніка Новотна публiкує в зборнику першый раз. Є iнтернов докторандков Інштiтуту русиньского языка і культуры ПУ iз замiрянєм на русиньску емигрантську лiтературу. *Лiтературна рефлексiя соціальной проблематикы русиньских емигрантiв в США на зачатку XX. стороча в драмi Валентiна Горза «Fedorišinou»* є частєв ёй докторської дiзертацiї і приближує жывот грекокатолицького свiщеника Валентiна Горза, котрый в роцi 1905 емигровав до США, де нелем проповiдає боже слово меджi крайнами – Русинами, але проявлює ся ай лiтературно.

Маєме надiї, же ай тогорочный зборник *Studium Carpatho-Ruthenorum 2023/Штудiї з карпаторусиністики 15* заiнтересує нелем многих бадателiв, але ай наших сiмпатизантiв, котры регуларно, або спорадично приходять на семiнары карпаторусиністики. Ай в далшiм роцi будуть мати можность быти участныма на семiнарах нелем фiзично, але ай в онлайн просторi.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, гость святочной церемонії передавання штатных оцінінь президентков СР Зузанов Чапутовоу визначным особностям, Братіслава, Словакія

Директор Театра Александра Духновіча – Маріян Марко оцінений Прибиновым крестом II. класы

Президентка Зузана Чапутова у своїй функції оцінила штири русиньскы особности. В будові Словацькой філгармонії в Братіславі ся одбыла в неділю, 14. януара 2024, святочна церемонія уділёваня штатных оцінінь з нагоды 31. рочніці выникнута Словацькой републіки, котру сьме собі припомянули 1. януара.

Президентка Словацькой републіки Зузана Чапутова нагородила 33 особностей з области сполоченьского, культурного, як і шпортового жывота, з того сїм in memoіam. Оцінены были тыж особности з Польщі, Чеськой републіки і Мадярьска. Про сучасну президентку то было послідне уділёваня штатных оцінінь, кедьже мандат їй кончіть 15. юна 2024, і в тогорочных президентьскых вольбах вирішыла не кандідовати.

Оцінений Маріян Марко

На святочній церемонії і тот рік брали участь представителі Русинів – председа Округлого стола Русинів Словакії (ОСРС) **Петро Штефаняк**, і член Выбору про народностны меншыны і етнічны группы Рады влады Словацькой републіки про людьскы права, народностны меншыны і родову рівность а едначасно член президії ОСРС **Петро Медвідь**. Словацька президентка і тот рік оцінила особность із русиньской народностной меншыны на Словакії. Довгорочному директору Театра Александра Духновіча в Пряшові **Маріянови Маркови** уділила Прибинів крест II. класы за вынятковы заслугы о культурный розвиток Словацькой републіки.

Маріян Марко

Маріян Марко ся народив 11. апріля 1962 в Меджілабірцях, своє дітинство і молодость пережив у селі Полата, а сам ся гордо голосить ку свому селу. Професія герця го притїгала од дітинства. В роках 1981 – 1983 був членом аматерьского драматічного колектіву Думка в Кошіцях. В році 1983 наступив як елев драматічного колектіву тогдышнєго Українско-

• На святочній церемонії передавань штатных оцінінь вєдно з М. Марком взяли участь і представителі Русинів – председа ОСРС П. Штефаняк (зліва) і член Выбору про народностны меншыны і етнічны группы Рады влады Словацькой републіки про людьскы права, народностны меншыны і родову рівность П. Медвідь (справа).

го народного театра в Пряшові (днешній русиньскый Театер Александра Духновіча).

В роках 1984 аж 1988 був, як то тогды было звыком, посланий на штудії герецьтва до Кієва, де закончів Кієвскый державный інштїтут театралного уменя Карпенка-Карого. Членом драматічного колектіву був аж до року 1999, в театрі пережив ай зміну, кедь ся з українського театра став русиньскый. Театер зачав гра-

• 25 років директорування в Театрі А. Духновича забрало Маріянови Маркови много організаційної роботи, але і так даколи найде собі час, жебы „опорошыти” свою первістну професію герця, як наприклад, в песі Тяпаковиці, де є на фотці ведно із С. Шковрановов, О. Патликашом і В. Русиняком.

ти виключно по русиньскы, і змінив назву на Театер Александра Духновича. В році 1999 був выменованый до функції директора театра, на тій позиції є уже скоро 25 років. І кедь вів театр як ёго директор, люде го могли і дале, з часу на час, відіти на театралній сцені в дакотрых ролях. Послїдній раз грав выселенця, алтерновав ся з Володиміром Чемом в песі Корчма під зеленым стромом, котра мала премєру в році 2016.

Якбач найкомплікованішым проблемом, котрый на позиції директора мусив рішыти, были намагы части представителїв Піддукляньского умелецького людowego субору (який був од свого выникнутя в р. 1955 балетом і оперетов театра), одділити ся од Театра Александра Духновича, што ся наконець і стало реалностєв, кедь ся в році 2008 став ПУЛС окремов інштитуцієв під Пряшівскым самосправным краєм.

Почас свого професійного жывота сполупрацював з аматерьскым драматічным колективом в Меджілабірцях, учів на конзерваторії,

быв основателєм меджінародного театралного фестивалу Карпатфест ці членом порадного органу директора Словацького народного театра в Братїславі. Маріян Марко довгодобо утримує контакты з русиньскыма організаціями, котры діють у возроднім процесі, підпроує їх роботу і многораз брав участь на засіданях уведжєных організацій. Є таксамо довгорочным председом журі на декламаторьскім конкурзі Духновичів Пряшів, котрый організує Русиньска оброда на Словеньску.

Кого з Русинів дотеперь оцінила президентка Чапутова

Зузана Чапутова была першов особов у функції президенткы Словакії, котра оцінила і вызначны русиньскы особности. В році 2021 був оцінений **Василь Ябур**, еден із кодифікаторів русиньского языка на Словакії. Став ся так першым русиністом, котрого оцінив президент Словакії. Василь Ябур дістав од президенткы Словацькой републікы Прибинів

крест III. класу за винятковы заслуги о розвиток Словацькой републіки і за заслуги при кодифікації русиньского языка. В році 2022 была нагороджена **Марія Мачошкова**, перша дама русиньской народной співанкы. Президентка нашу Марьку Мачошкову оцінила Медайлов президента Словацькой републіки за визначны заслуги о розвиток Словацькой републіки в области культуры. В році 2023 був

нагороджений in memoriam **Миколай Ляш**. Русиньского герця, трибуна Баршановой революції в Пряшові і бывшего председу Русиньской оброды оцінила президентка Орденом Людовіта Штура III. класу за винятковы заслуги о демокрацію і ей розвиток, як і за розвиток Словацькой републіки в области уменя і в соціалній области, а главні при кодифікації русиньского языка.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, член Выбору про народностны меншыны і етнічны группы Рады влады Словацькой републіки про людьскы права, народностны меншыны і родову рівность а єдночасно член президії ОСРС

На стрічі словацькой президенткы з обчаньсков сполочностев участный і председа Округлого стола Русинів Словакії (ОСРС) Петро Штефаняк

Кріпку обчаньску сполочность із фунгуючіма мімовладныма організаціями потребує каждая демокрація, включно той словацькой.

Президентка Словацькой републіки Зузана Чапутова то повіла у віторок, 23. януара 2024, в рамках свого приговору почас традичного новорочного пріятя представителів обчаньской сполочности. Участь на стрічі з президентков брали представителі понад 50-ёх мімовладных організацій з розлічных областей сполоченьского жывота. Запрошений на стрічу, котра проходила в Президентьскім палацу, був і председа Округлого стола Русинів Словакії **Петро Штефаняк**.

„Президентка тым способом хотіла оцінити роботу організацій і ближе спознати перспектivy окремых здружінь,“ повів председа ОСРС, котрый з нёв мав і куртый особный розговор. Особно президентці передав поздравлїня од Русинів, і подяковав главі державы за людьскый приступ і інтерес о діяня народностных меншын.

Штефаняк окреме підкреслив активности напрямлены ід Русинам почас Дня Русинів Словакії, котры резонували в сполочности з барз позітивныма реакціями.

Припоминаме, же в році 2023 на День Русинів Словакії, котрый ся святкує 12. юна, президентка Чапутова навщівила русиньску комуніту в Братіславі. Завитала до просторів, в котрых має свої нацвікы Фолклорный ансам-

бель Рутенія, як і Дітячий фолклорный колектів Рутенячік. І в попередніх роках все собі спомянула на Русинів почас їх цілодержавного свята.

Словацька президентка почас стрічі з обчаньсков сполочностев, значіть мімовладныма організаціями, меджі котры належать і русиньскы організації, повіла, же обчаньска сполочность часто доповнює роль державы, припадно суплує абсенцію державных рішінь. Мерзить ей, кілько енергії мусять мімовладны організації інвестувати обрані перед політично мотивованыма атаками.

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2024 ч. 1

Дорогы читателі, жычу Вам вшытко добре в новім році, здорова а щастя, любов і спокій в родині!

В першім тогторочнім чіслі Поздравлїня Русинів мають главне слово писателі, котры ся запоїли до Літературного конкурзу Марії Мальцовской 2023. Конкурс був вынятковий главні тым, же аж на двох авторів, вшыткы остатні ся запоїли з прозаічнов орігіналов творчостёв в русиньскім языку. Є то несподіванём і з той причіны, же прозы русиньскых авторів на Словакїї є як шафрану, а много людей мать назор, же високу кваліту прозы Марії Мальцовской ся дотеперь не подарило переконати.

Маю тоту честь представити Вам двох авторів-прозаіків, котры зо своёв творчостёв найвеще заінтересовали одборну пороту. **Людміла Шандалова** (1. місто) ся уж довгодобо профілує як авторка літературы про діти і молодеж, а не є тому інакше ани теперь. **Марія Шмайдова** преквапила шориками споминковой прозы про дорослого читателя Осїнь на Комарнику, з котров здобыла 2. місто в минулорочнім літературнім конкурзі.

Тоты, што люблять рітм і многозначность поезїї, найдуть в другій часті Поздравлїня укажку зо зборника віршів **Гелены Гіцовой-Міцовчиновой**, выданого в минулім році.

Мгр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД., Центр языків і культур народностных меншын – Інштїтут русиньского языка і культуры ПУ

Людміла Шандалова

Дві кумы

Родинали ся дві кумы – боканча Амалка і штримфля Розка. При кожій можности ся навщівлєвали, бо навщівлєвати ся кумам предсі патрїть. Стачіло, кедь Амалка повіла: „Прийдий до мене, Розко, на каву!“ А Розка з радостёв ішла. Властні штримфля Розка ходила до боканчі Амалкы часто. Бо Амалка мала велику просторну обывачку, в якій ся чула барз приємні. Нажывали сі прикладні, нігда ся не вадили. Таке міцне, нерозлучне камаратсво то было, же їм міг хоцхто завідіти.

Раз скоро рано, лем што ся штримфля Розка збудила, лем што встигла выйти, натягуючі ся, зо шуфликовой постели, боканча Амалка їй повіла:

„Приправ ся, Розко! Днесь ті повказую, як вызерать ліс.“

„Гурааа!“ зрадовала ся пренарамні Розка. Ліс дотеперь нігда не віділа, чула о нїм лем з розповіданя своёй доброй кумы. На туристичне добродружство ся не сподівала, зато натїшено підскочіла а рівно, без думаня, ся завісила на шыю своій камаратці.

Тота од прекваплїня вывалила язык, обняла ей до розтвореного наруча. Якнайтісніше ся притисли ку собі, взяли ся попід пазухы і выбрали ся на вылет.

Перше вышли на улїцю перед хыжу, потім зышли коло драгы до шанцю, стамады на луку а сталабанов стежков сі намірили рівно ку лісу.

Сонце не шпоровало. Клало, клало до пеца дрыв аж догоряча розогрїло цілый край. День ся пышыв красотов.

Боканча Амалка сі выкравовала істо, бо уж велё того у своім жывотї походила. Як скушений туриста з радостёв вказовала Розці вшытко наоколо.

„Ага, посмотрь! То є озеро!“

Не встигала ся чудовати штримфля Розка вшыткому, што віділа. А віділа добрі, завдякы тому, же превышовала куму о голову.

„Красота! А што то за топанкы ся там самы райбають а іщі так голосно грявчать?“ звїдовала ся.

„Ты того іщі велё не знаш. Тадь то суть качкы!“

Вера, Амалка мала што цілу драгу Розці высвітлєвати.

„Почекай, покы приїдеме до ліса, увидиш!“

В лісі стрічали давных камаратів, якы Амалку здравили зо вшыткых стран.

„Агой, Амалко! Кого нам ту ведеш?“ - привитала їх трава Ева а здалека пристеляла своіма довгыма волосами покровець поперед навщівнічкы. Покровець був мнягонькый, штримфлю Розку ласкотив, аж ся сердечні розосміяла.

Вышов їжак Дримак з норы, дупотаня боканчі на стежці го вырушыло.

„Ты дупочеш міцніше як я, Амалко! Рад тя знова чую!“ - зіжыли ся му вшыткы колючкы на хырбетї.

„І я тебе, Дримачку! Чом не спиш? Тадь іщі день!“

„Ааале, не можу предсі спати, кедь ты ідеш коло мене. Збудила єсь ня, моя учітелько! Як то властні робиш, же так фاینї топташ?“

„Раз ті то укажу, але днесь ся понаглям. Май ся!“ А уж покрачовали Амалка з Розков дале.

Скраю ліса на них зазерала марґаретка Гретка. Тримала ся одуто, може мала планый день.

Форкла на них збоку: „Пхы, така немодерна боканча. А штримфля - цілком бодкована! Смішне.“ А потім обернула головку догоры.

„Лем няй ті го сонце не перепалить! Высоко тот ніс піднимає!“ - одповіла їй Амалка.

„Ніч сі з того не роб, Розко!“ Утішовала потім уражену куму. „Подь, іщі тя познакомлю з іншыма камаратами.“

„То є мухотравка Славка!“

„Єей-га, мать бодкы як і я!“ - зрадовала ся Розка а мухотравці замахала.

„Гей, де ся понагляте, вернийте ся ку мі!“ - кричала за нима, кедь перешли коло нёй.

„Поможте мі! Тяжко мі на єдній нозі стояти, не видите?!“ - жобрала о поміч.

„Ааале, Славко, не будь отравна! Вшыткы грибы стоять на єдній нозі!“ Амалка ся іщі раз за нёв обернула, жебы Розці высвітлила: „Жебы-сь знала, она є барз, барз отравна. Запахы, червенякы ай підпенкы суть овелё, овелё скромнішы і ненападнішы. Не притягують тівко позорности як мухотравка. Я їх мам радше.“

„Мі ся на ній найвеце люблять бодкы,“ - закончила Розка.

Праві переходили коло чорніцёвого крячка, кедь Розка зъёйка:

„Яв, яв! Штоська ня покололо!“

„Ёй, пребач. Зашла єм близко чорнічіня, завадили сьме о чорніцёве терня. Ніч ся ті не стало?“ - перепрошала Амалка куму.

„Ні, лем мі вытягло єдну нитку.“

„То ніч, тото направиме.“

„Геєєєй! А направите ай мою сітьку, што сьте поторгали?!“ - крічіть на них хтось з крячка. „Якраз єм ей докончив, а вы ту вторгли як бандіты!“

„Хто ся на нас так злостить?“ - звідує ся перестрашена штримфля Розка.

„То є павук Патрік. Праві сьме му знічіли цілоденну роботу. Подь, утікайме!“ Боканча Амалка ся розбігла гет глубше до ліса а штримфля Розка з нёв.

„Веце ся ту не вказуйте!“ - гулякав за нима павук аж ся озывало.

Стигли му назад закрічати: „Пребач нам, Патрік! Зробиш сі другу сітьку!“

Лем стромы ніч не гварили, достойно стояли а махаючіма листочками їх щіро спроваждали.

Кедь уж были далеко, боканча Амалка застала, а штримфля Розка ся пороззерала.

„Уж є то в суху. Не треба ся нам страховати.“

А своїй кумі з вываленым языком іщі додала: „Амалко, ведь тобі ся розвязала шнурка! Смоть, смоть, там ся плазить!“

Амалка зазріла на земли ружовый живый мотузок.

„Што єсь! То є предсі глиста Власта. Уж ани глисту не познаш?“

„А скады? Глиста є небезпечна?“

„Ні. Дораз залізе до землі, буде ся тварити, же нас ани не віділа. Так вера.“

„То є інтересне. Мі бы ся під землём не пачило,“ - мудровала Розка, покы ся зась на себе не посмотрила.

„Ёй, не знам што ся мі стало! Посмотрь! Малы їжакы ся на мене повішали! Исто ня хотять зъїсти!“ - лем-лем а уж бы плакала, кебы ей кума Амалка не заставила.

„Не переганяй! То суть бодлякы! Наїмала ся на тебе така трава, цілком нешкодна, лем мать гачікы, треба їх пооберати.“

Обидві кумы ся наконець опамятали, дали ся до порядку, пооберали бодлякы, завязали шнурку а покрачовали в дразі.

Ідуть, ідуть, а ту ся озве зо строма грявк:

„Кра-кра, агой Амалко, кра-кра! Утікайте кады легше, ты і зо своєв супутнічков! Бо недалеко страаашна медведіця з молодыма на прогульці.“

„Хто нас то варує? Хто так міцно кряче?“ - обзерать ся Розка.

„То є сойка Зойка, але ніч сі з того не роб, она рада страшить. Лем тогды є тихо, кедь мать в гнізді малы.“

Але і так уж было велё годин.

А кумы мали вшыткого акуратні дость. Якраз тогды прилетіла бобрунка Нінка. Присіла на мотузок боканчі і зашептала:

„Амалко, Розко, подьте, вкажу вам, як выйти з ліса. Я знам найкоротшу драгу.“ Червеныма крылками замахала, тай вывела їх на луку.

„Тадь і она мать шумны бодкы. Скоро як я!“ - спокійно збыхла штримфля Розка.

Вера, велё того в тот день кумы віділи. А як дале ішли, ішли... одразу під нима запращала галузка Зузка. Тогды ся боканча Амалка так выстрашыла, же перед собов не збачіла скалу Павлу, до якої міцно-преміцно закопла.

А было. Боканчі ся одліпила талпа, а штримфля ся поторгала.

*(Выбране з Літературного конкурзу
Марії Мальцовской 2023,
1. місто)*

І співам, і плачу

Кедь выскочіш, скочко,
з дракового крячка,
з вігана одпаде
вышывана чачка.

Тівко з тебе, бідо,
отровы вытекло,
все робиш в родині
зо жывота пекло.

Тайносткарсько, хоиш
попід паньскы браны,
одты тігаш дітя
до гнізда захраны.

Уж будуть дітиска
по гріщу бігати,
не видить там сына
заплакана мати.

Хоць і перед градом
блискать злата брана,
а в сердці матери
розъятрена рана.

Треба ся лем з бідов
поперекручати,
кедь матери треба
новый день зачати.

Та лем безболестну
дражочку глядати,
в глубоки пропасти
з болю не падати.

Жебы ся спокійно
зо спаня збудила,
а од неспокою
уж непоблудила.

Я попереходжу
і терня коляче,
з болести і утерпіня
серденько заплаче.

Хоць даколи
ни ворона
не закряче,
жалостиве
сердце

од болю
заплаче.

У моім жывоті
я все переможець,
хоць і смутной долі
маю цілый корець.

На горі Камяній
выглядала-м горець,
вылічила-м душу,
дале жыти мушу.

Хоць у картах
выгравать
все найвысший –
туз,
в моїх руках
червене сердце,
в сердцю много
муз.

Чом ты, мала блышко,
здалека не крічіш,
же ся з болю, мамко,
веце не вылічіш.

Же за тобов ходить
агент з детектором,
а тобі ходити
шкода за доктором.

Можу одказати
же предписы зрушу,
бісіда із музов
лічіть мою душу.

Тогды можу шумны
слоа выберати,
співанкы з дітинов
вечур заспівати.

Можеш ты, недуго,
на облак клёпкати,
я буду спокійно
аж до рана спати.

Одкы же вытечуть
до ярку притоки,

кедь біда все товче
на обидва боки.

Так, як з водопаду
сховзне вода драва,
лем мало ся щастя
зо мнов поігравать.

Коли попозерам
і долов, і горі,
збачу, же уж плавам
в розбуренім морі.

А рано – тихота,
не чути грявк, співы,
та я прошу поміч
од Пречістой Дівы.

Даремно на душу
про мене лікаря,
кедь мам цілый жывот
музу – захираня

Як з тобов мам, Боже,
бісіду зачати,
кедь в болести треба
на колінах клячати.

Хоць лем єдну капку –
слызу выронити,
вступити райдузі
молитвов просити.

Вна замкнуты двері
дітині отворить,
а у моім сердці
вічний огонь горить.

Мілость розгрішіня
од Отця просити,
од муки, тяжобы,
ся перекрестити.

Што сердце гнявило,
нараз ся одстане,
а небо белаве
дугов малёване.

*(Гелена Гіцова-Міцовчінова:
І співам, і плачу. (Пряшів: Академія
русиньской культуры, 2023.)*

Осінь на Комарнику

Рік 2005

Стою на автобусовій заставці а чекам на автобус. Пришов єм дость скоро. Не хотїв єм змешкати. Мусив бы єм потім чекати може і три години, докы піде далшый спой. Але і так, якось автобуса нїт. Автобусова заставка выновлена. Є в ній і лавочка, а главні през ню видно вшытко доокола, цілу околіцю. Вишній Комарник як на долони. Драга до Свідника нїгда не вела през село, але понад нєго. Так то є і з Нижнім Комарником. Село в долині.

Велё ся змінило. І тота заставка. Перед часом была желїзна, белавой фарбы. Як до ній люде залїзли, та лем фурт дахто смотрив през облачок, ці уж не іде автобус од граніці. Такы і подобны думкы бігали у голові Николая, чекаючі автобус.

Векшынов были люде днука, бо на Комарнику мало тепла. Літо курте, осінь, зима і ярь довга. Додж, молга, сніг, вітор, задуйкы, то є то, на што Комарняне уж давно не надавають. Звыкли собі.

Мама Николая донедавна фурт лем напамінала:

- Николаю, дрыв треба нарихтовати, Михал ті поможе.

- Гей, Михал мі поможе. Тадь тот лем фурт в тых своїх телевизорох і транзісторох ніс тримле. Він мать залюбу лем в техніці. Каждый му носить до оправы, што ся му попусує, ці телевизор, ці радіо, транзістор, або грамофон. Нїт такого, што бы Михал не поправив. Но, але інша робота боком. А іщі камаратя. Тых мать дость. Щастя, же холем до роботы ходить. На поштї в телефонній устредни, там є чудесный світ. Но я бы там не витримав. То бы не была робота про мене.

Од маминой хыжы на заставку недалеко, пару кроків. Боже, до якого берега требало выйти, жебы ся одвести долов до Свідника. Лем тоты черешні єм раховав. Коло сьельского уряду невысока, но кошата і груба черешня. Діти довгы рокы на ній сидять, тай попива-

ють малиновку, што купили в обходї. Друга черешня напівдрагы ку заставці. Тота лем про вороблі. Нихто з ній не оберав тоты полєви черешні. Выроснута є коло драгы на бережку – на Горбку. Даколи сьме ту і бандуркы садили. Третья черешня стоїть під старов драгов. Не знам чом ся Комарник не зве даяке Черешнєво. Черешні ту ростуть де лем не хочеш. Але холем тот берег напроти назвали Черешня.

Осінь на Комарнику чаровна. Смотрю долов на валал. Передо мнов Пацугора, Звезло, Матївка. Од граніці ліс, під ним поле де ся косило – Під Камнянцєм то звали. Над обходом і сьельским урядом є Горбок. Основна школа стоїть над заставков. Даколи але заставка была над школов, выше драгы. Коло ній, пару років дозаду, ходили мы, а потім ай мої діти через вакації на поле з коровами. Полєвов драгов сьме вышли до березового лісика. Там ся коровы стримали найдовше, бо там были в холодку. Холем од мух і овадів мали покій. Покрутили ся там, докы сонце не запало за Бердо. Як спрагота літня поминула, то уж коровы были на луці. Там ся пасли аж до вечера, докы їх не загнали домів.

Ага, уж іде автобус. Іщі, же осінь тепер приємна, теплава. Сїдам до автобуса. Давно уж не шоферую, рочки прибывають. Главна вец, же єм на властных ногах. Одкладую листок, што мі шофер дав і сїдам собі. Автобус порожній, нихто на граніці не насїв. Але оно ся то дораз змінить, бо до Свідника шофер холем пять раз заставить. Очіма блуджу по околіці.

Приходжають мі на розум вшеліякы думкы. На розум. Гммм... Тадь і в Комарнику є родина Розумова. Пришло мі смішно. Якось єм думками перешов до років Першой світової войны. Мама была маленька дітина, мала лем штири рокы. Крайня Быстра, де ся мама народила, так як Комарник, находить ся під граніцєв. Чом собі тота война выбрала праві наш край. Нашы родічі і стары родічі мусили тоту трапезу зношати на своїм хырбеті. Уж веце на чо-

ловіка не годен наложити, як дві війни. Бабо і дїду, як сьте то годни были пережыти. Кедь бы сьте не пережыли, ани нас бы ту теперь не было. Мама, Уля ей звали, часто споминала бабины і дїдовы слова:

- Як лем собі панове роздумали, же тады перейде фронта. Тадь ани порядной драгы, ани желізниці ту нїт. А як перешла фронта, лем волочіли тых ранених вояків. Жадный шпыталь, вшытко лежало під голым небом. Ранене, або хворе. Похворіли тогды і нашы люде. Хто не жыв в Карпатах, в тых русиньских селах, тот не може знати, што то є зима. А тых побитых людей што было. Вшытко знічене, спустошене. Войско обрало людей о вшытко.

2.

- Хвала Богу, уж єм у Свіднику. Ани не знам як. Пару людей наступило до автобуса. Вызерать, як бы ня змогли дримоты. Наробив єм ся днесь дакус, накрутив коло хыжы. Хоць там уж никого нїт. Треба дати до порядку двір. Покосити треба холем два раз до рока, теперь з осени позбрати ябка, орїзати конарївля, поскладати даке дрывно. І в зимі ту треба выйти, а як дрыв нїт, нїт ся чім зогрїти. Холем дома собі одпочіну.

Выступую з автобуса а іду долов драгов домів. Заставка коло шпыталю. Іду лем так налегко, ніч єм не брав зо собов. Даколи была заставка коло Абечкы, але тота там тогды іщі не была. Свідник ся зачінав коло Дружбы. Корчмічка наша свідницька, добре пивко там чаповали. Даколи і я ся там з часу на час заставив. Але уж такы заставки теперь не роблю. Ганьба бы была на старого хлопа. Понаглям ся домів за своєв женов Марєв. Любить ся ей, як ей повім моя Маріна.

Красный час вонка. Іду собі по ходнику, смотрю перед себе. Віджу осінню Чорну гору. Так рад єм там ходив на грибы. Но не лем я, копу Свідничанів там ходить. Стрїчав єм їх там. Ходити там буду, докы ногы будуть служыти. Як были малы мої дїти Манька і Мітько, то сьме їх з моєв Марєв кажде літо брали на Чорну гору на малины. Вертали сьме ся домів з повныма

десятьлітровыма ведрами вшыткы четверо. Жадны дїнеркы, але порядны, великы ведра. Як то тоты дїти доказали понести, не знам дотеперь. Роботы з нима было потім велє. Но компоты, джемы... А сірупы были найліпшы на світї. Дашто зістало і на малинове вино.

Дїти повырастали, порозходжали ся. Уж і тота наша наймолодша двочка Верка ся осамостатнила. Зістали сьме з Марєв дома самы. У бітовці жыєме. Нашы крокы каждую суботу рано о девятій годині смерують на Комарник. Притягує ня як магнет. Закля жыла мама, требало помагати. Коло хыжы, на полю, коло коровы, дрыв требало нарыхтовати на зиму. Брат Михал молодшый о двадцять років. Поміч од никого велика не была. Мама двараз повдовіла. Закаждым зістала з дїтинов сама.

Ага, уж єм перед бітовков.

Моя Маріна ня наісно чекать з вечерєв. Варить добрі, є выучена кухарька. Я бы але тыж од голоду не загынув, знам собі зварити хоцьшто – гуляш, мачанку, левеш, бандуркы з варом, бандуркы на квасно, і мясо рад варю, главні фашіркы.

- Уж єм дома, што лем маме на вечерю...

Пахне ту шумні, в горнцю горохова поливка. Така густіша, з хлібом буде добра.

День куртшый, осінь ся пхать до обыстя а з нєв і тма скорше приходить. Уж жадной такой роботы не мам, та лігам на діван, запинам телевізор і смотрю на справы. Зась ся лем десь бють. Не є дня, жебы не гласили, же дагде война. Такы збыточны страты на людьских животох і на маєтку. А люде ся лем фурт старають, як пережыти. Уж ани не роздумую, што гласять а думам собі: Мушу повісти своїм дїтєм, што сьме пережывали в штиридцятім четвертім на Комарнику. Як їм то не повім, нігда не будуть знати, што сьме пережывали.

З тов думков уж помалы і дримлю а єм рад, же можу спокійні полежати дома, пооддыховати. Главні, же моя родина здрава і впорядку.

(Вибране з Літературного конкурзу Марії Мальцовской 2023, 2. місто)

Володимір ФЕНІЧ, кандидат історичних наук, доцент катедри модерної історії України і заграничних країн, координатор Научно-бадательского центра історично-релігійних студій «Логос» ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, Україна, vf@vf.uz.ua

КАНОНІЧНО-ПРАВНИЙ СТАТУС І ЦЕРЬКОВНО-ІНШТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ГРЕКОКАТОЛІКІВ УЖГОРОДСЬКОЇ УНІЙНОЇ ТРАДИЦІЇ В США ОД РОКУ 1884 ДО РОКУ 1924 (3)

Під веджінєм апостольських візитаторів (1892 – 1913): о. Никифор Ханат (1892 – 1896) і о. Андрій Годобай (1896 – 1907)

О організацію релігійно-церковного життя вшыткых грекокатолицькых емігрантів з Австро-Угорьска од 1892 до 1907 року ся старав спеціально призначений Святым Престолом апостольський візитатор. В роках 1892 – 1896 функцію «повноважного адміністратора руськых католиків» у США выконовав священник галічского походжіня Никифор Ханат¹.

В юлу 1899 десять священників і п'ятнадцять вірників (при общій кількості 60 парафій і 44 священників) засновали Общество св. Кіріла і Методія. Общество, в яким векшыну становили карпатськы Русины, мало дозерати на церковный живот і координувати діяльство ГКЦ в США².

В роках 1896 – 1907 апостольськым візитатором був номінований канонік капітулы Пряшівської грекокатолицької епархії, змадярізований Русин **Андрій Годобай** (1855 – 1914). По нїм, од 1907 до 1916 року, тоты функції повнив священник Галічской митрополії, монах Чіну св. Василя Великого (дале ЧСВВ) **Сотер Ортинський**, якого 26. марца 1907 папа Піюс Х. повышыв до функції титуларного єпископа³.

Історія призначіня і увольніня Андрія Годобая цалком выплывала із триумфу і програ «Америцької акції» угорьской влады. Досправды, А. Годобай був номінований апостольськым візитатором про грекокатоликів у США папсков буллов лем на зачатку 1902 року⁴. Далшым кандидатом на пост візитатора був **Еміл Коцаков** із Крижевацької грекокатолицької епархії в Хорватії⁵.

Концєм апріля 1902, діставши од угорьского премер-міністра Калмана Сийла докладны інструкції, «політичны агенты» влады о. А. Годобая, ведно із священником-місіонарем із

Пряшівської епархії в Трансільванії **Іоаном Коротнокієм**, попутовали через Бремы до США. Прибывши до Нью Йорку, о. І. Коротнокій пішов до пенсільваньского містечка Алегены з місієв проти заснованой там православної громады Російской церкви. Отця І. Коротнокія в Угорьску поважовали за «найголовнішого русиньского інформатора», який за свої систематічны вірогодны справы у 1910 році дістав вызнаменаня – рыцарський крест Франца Йосифа⁶.

Третім найважнішим інформатором угорьской влады в США іщі од року 1895 був тыж священник Пряшівської епархії **о. Гавриіл Мартяк**. Він був радцєм і інформатором австро-угорьского конзула в Піттсбургу. Отець Г. Мартяк був затятым противником православія («схізмы») і найнадійнішим помічником отця-візитатора А. Годобая⁷.

Перед Андрієм Годобаем стояли дві стратегічны і три тактічны задачі. У першым припадї він був єдночасно апостольськым візитатором (повнив задачі, які му давав Ватікан) і емісаром угорьской влады (повнив задачі Будапешту). В другім припадї він мав: 1) по приходї до США чімскоріше навщівити вшыткы найважнішы грекокатолицькы центры, написати о них справу, описати соціалный став священників, їх народностну орьєнтацію, способности і справованя, указати на небезпечны центры, вычислити кількость священників потребных про потреби громады; 2) збавити ся тых угорьскых священників, які не были патріотами Угорьска, і найти способ позбыти ся вшыткых священників із австрійской Галічі; 3) боєвати і выкорінити меджі Русинами російске православіє⁸.

В році 1902 влада Угорьска асігновала на «Америцьку акцію» 50 тисяч австрійскых корун, што одповідало 10 тисячам америцькых доларів. На рік 1903 было владов выдїлене: 1)

каждорочну виплату про візитатора о. А. Годобая – 24 500 корун (4 910 доларів); 2) каждорочну виплату про секретаря візитатора – 6 тисяч корун (1 200 дол.); 3) каждорочну виплату про о. І. Коротнокія – 8 тис. корун (1 600 дол.); 4) на церьков в Алегенах (штат Пенсільванія) – 30 тис. корун (6 000 дол.)⁹. Діставши в марці 1903 року першу справу од о. А. Годобая за рік 1902, влада Угорьска в апрілю 1903 му підвищила каждорочны выплаты: 1) виплата – 20 тис. корун (4 000 дол.); 2) выдай за уквартелёваня – 3 тис. корун (600 дол.); 3) наклады на транспорт – 4 тис. корун (800 дол.)¹⁰.

Много то было, ці мало? Жебы мати представу о ціні грошовых асігнацій будапештської влады, мадярська історичка Марія Маєр споминула такый приклад: кедь рочна мзда о. І. Коротнокія становила 8 тис. австр. корун, то рочна пензія барона Дежива Банффі, який у 1895 – 1899 роках був премером Угорьска, была 2 тис. корун¹¹. Або іншый приклад: баник у США в тім часі за 9-годиновый робочій день дістав од 1,75 до 3 дол. залежно од того, де робив: у штаті Вірджинія з мягков сортов угля ці в штаті Пенсільванія з твердов сортов угля¹².

В восени 1902 з ініціативы премера Угорьска Калмана Сийла была скликана єпіскопска конференція. На ній був дискутований вопрос «духовной старостливости» о імігрантів. На тото была створена Єпіскопска іміграчна комісія. Задачов комісії, на челі якої був римокатолицький єпіскоп Спіша **Пал Смерчані**, было плановати і направляти діятельство «Америцькой акції». Бадателька Марія Маєр обернула позорность на то, же до той комісії ся не дістав ниякий грекокатолицький єпіскоп, в т. ч. доконця ани мадярон, як прашівський владыка **Іоан Валій**¹³.

12. – 15. януара 1903 премер скликав до Будапешту пораду, яка мала аналізувати вопрос «народной старостливости» о імігрантів у США. В ній взяли участь трєми представителі влады премера ведно з єго секретарём **Куном Клебелсбергом**, глава Єпіскопской іміграчной комісії єпіскоп **Пал Смерчані**, двома представителі Міністерства віросповіданя і освіти і **Шандор Нубер**, австро-угорьський конзул із Чікага. На пораді ішло в основнім о Русинів. В результаті рокованя чіновници прияли такы рішіня: 1) вести бой із російським правосла-

вієм было дане меджі задачі візитаторови о. А. Годобаєви, якому выділили 30 тис. корун на будованя новой церькви (в Алегенах); 2) до США будуть одходити лем тоты священници, яки дістали поволіня од Єпіскопской іміграчной комісії і влады премера; 3) про знеможніня бісідовати візитаторови о угроруських і галічских священниках, была поставлена задача одстранити із США ненадійных із церьковного погляду галічских священників (о тім додаточно інформовати Ватікан) і подати пропозиції владі Угорьска, кілько треба угроруських священників, жебы їх вымінити; 4) наказане было візитаторови прихылити русиньску пресу на угорьський бік; 5) порада схвалила новий розрахунок «Американьской акції» на 1903 рік¹⁴.

Але угорьска влада силно перецінівала вплив і авторіту священників меджі імігрантами у США. Там грекокатолицькы священници вже не были тьма «honoritatis» («привілегованыма»), якими они были дома, в європській отчизні. Як є знаме, до року 1884 в США не був ниякий грекокатолицький священник, але вже там было достаточо много вірників, котры до року 1907 не мали властного єпіскапа. За тот час віруючі почали самы будувати собі церькви, організувати ся до церьковных громад, утримувати і выберати собі священника. Вірници часто платили приход священника із Старого краю. Церьковны рады нелем утримували священника, але і самы рішали, што з церьковным маєтком. Наслідком того мав грекокатолицький священник у США статус, цілком протилежный тому, який він мав у своїй попередній отчизні. Окрем того, же священници прибывали до Нового світа пізніше як віруючі, они іщі ай, на розділ од своїх парафіян, не понагляли ся стати америцькыма обчанами, а подля законодавства, не могли взяти під свою контролу нияку організачну і медіалну інштитуцію, наприклад, найавторитатівнішу і наймасовішу організацію Соединеніє Греко-Кафтолическихъ Русскихъ Братствъ (засн. 1892 р. в місті Уїлкс-Баррі, Пенсільванія, далє – Соединеніє ГКРБ).

В році 1902 была заведжена норма, подля якої членом веджіня Соединенія ГКРБ міг быти лем обчан США. Не согласивши з тов пожадавок, у юну 1902 року Апостольський візитатор о. Андрій Годобай публічно вызвав священників не брати участь на громадах Соединенія

ГКРБ, што они і зробили. Сходины прошли без священників¹⁵, а Годобай програв свій першы серьёзный двойбой із новыма реаліями у Новім світі. Але молодой, енергічний, амбіціозный і порозумільный візітатор, який мав намір стати єпископом, не взяв собі жадне поучіня з того фіаска. Наopak, він не узнавав священників із Галічі, не запрошовав їх на сходины, хоць подля папских інструкцій був Апостольскым візітатором про вшитых грекокатоликів у США. Він доконця взяв ся посиленити антагонізм в отношениях меджі Угорцями, мадярофілами і немадяронами меджі Русинами в США і Словаками. Окром того, маючи достаточну фінанчну підпору з боку влады Угорьска, о. А. Годобай выжадовав про себе выплаты в розсягу 200 америцьких долларів за одправу великой або святочной Службы Божой, а за навщіву окремой парафії – 50 америцьких долларів. Вже у 1902 році му священници догваряли, же то недостойне ставу візітатора¹⁶.

Скоро одразу по приході до США візітатор Андрій Годобай ся зачав домагати зошмаріня з функції главного редактора основной русиньской новинки «Американскій русскій вѣстникъ» **Павла Жатковіча** (1852 – 1914). Потім угорьска влада (у 1902 році) зачала просити владу США, жебы выгнали і одовздати П. Жатковіча Угорьску зато, же він у 1892 році не вернув кредит владі і перед винесінём розсудку втік до Америки. Але выгнати П. Жатковіча із США указало ся неможне: він ся до децембра 1902 став америцькым обчаном¹⁷.

Не позераючи на тоту серьёзну юридичну прекажку, о. А. Годобай од свого умыслу не одступав. У 1903 році він спозвав **Юлія Чучку**, бывшего редактора ужгородьской новинки «Наука», який пришов до США у 1901 році, жебы стати на чело редакції алтернативных новинок під назвов «Церковная наука». Але позад того, як вышло дакілько чисел новинки у тім же 1903 році, А. Годобай редакцію запер: здала ся великому угорьскому патріотови барз «схізматічнов»¹⁸. Зато у 1904 році візітатор послав на схваліня до Будапешту нового кандидата на функцію главного редактора «Американского русского вѣстника», грекокатолицького священника Пряшівской епархії **Емілія Кубека**. Формално причінов одходу Е. Кубека до главного міста Угорьска было ёго приділіня за па-

роха до Бріджпорту (штат Коннектікат)¹⁹. Але на сходиных Соєдиненія ГКРБ в Трентоні (штат Нью Джерсі) в тім же 1904 році, Павла Жатковіча знову выбрали главным редактором «Американского русского вѣстника», а в 1908 році був схвалений главным редактором доживотно²⁰.

Єдиным успіхом Апостольского візітатора Андрія Годобая в США было заснованя в пятёх містах дакілько угорьских грекокатолицьких парафій: у Гомстеді (Пенсілванія), Клівленді (Огаё), Пассаіку (Нью Джерсі). Окром того, в Бріджпорті при грекокатолицькій парафії, была заснована тыж угорьска початкова школа²¹.

В августі 1905 року влада у Будапешті дістала меморандум, написане і підписане духовным Соєдиненія ГКРБ **о. Акоюм Камінскым** а іщі чотырьма особами з веджіня Соєдиненія включно ёго председы **Михайла Югаса**. Окром вырахованя зневжываня функції і слабостей візітатора, підписанты просили, же в интересах імігрантів і Угорьска бы мало быти одкликаны Андрія Годобая із США²².

Іщі векшов шкодов, але вже про цілу карпаторусиньску грекокатолицьку громаду в США, была селекція священників вчинена А. Годобаём на вшиты вакантны функції по році 1903. Новы кандидаты проходили выбером шпеціальной Єпископской іміграчной комісії в зложіню пятёх римокатолицьких і двох грекокатолицьких єпископів. По схваліню тов комісіев выбраны священници іщі были примушены дістали поволіня на выїзд до США од діловой комісії і влады премера Угорьска²³.

Хоць іщі у 1903 році в Будапешті думали о одкликанию А. Годобая і ёго заміну за іншу, веце дипломатічну особу, в 1906 році угорьска влада была приправлена праві ёго кандидатуру пропонувати на грекокатолицького єпископа в США. У юну 1906 року Андрій Годобай інформовав угорьску владу о тім, же Конгрегація шырїня віры го поінформовала, же грекокатолицькы священници в США выжадовали призначіти єпископом кандидата, який бы був америцькым обчаном і не був завіслый од угорьской влады. Отець А. Годобай дав знати владі в Будапешті, же є готовый одпоручіти Ватікану призначіти єпископом **о. Іоана Коротнокія**, який на той час уже мав америцьке обчанство. В януарі 1907 в листі папови римскому А. Годобай досправды

рекомендовав о. І. Коротнокія за кандидата на єпископа про грекокатоликів у США. Угорська влада тиж підпорила ёго кандидатуру²⁴.

Іншым кандидатом на єпископа був доктор богословя **о. Юрій Шуба**, канонік капітулы Мукачовской грекокатолицькой епархії і професор богословской семінарії в Ужгороді. Але у Ватікані мали претензії одностно обидвох кандидатур²⁵.

У януарі-фебруарі 1907 року австро-угорський амбасадор у Ватікані граф **І. Сийчені** ся марно намагав пересвідчити кардінала **Джіролама Марію Готті**, же Святий Престол є повинний призначити на єпископа священика з Мукачовской або Пряшівской епархій, бо векшына грекокатоликів у США походила якраз з тых двох церьковных провінцій. На думку І. Сийчені, кандидат на єпископа мусить быти лояльным і вірным дінастії Габсбургів і Австро-Угорській монархії²⁶.

Але у Ватікані вирішыли, же тым єпископом буде кандидатура, запропонована галічским митрополитом **Андреем Шептицьким** – еромонах ЧСВВ **Сотер Ортинський**. О тим ся вельвысланец Сейчені дізнав 28. фебруара 1907 року²⁷. Угорцям ся не подарило пересвідчити Святий Престол ани розшырёванов у пресі грозьбов російского православія в с. Бехерові на Пряшівщині у 1901 – 1903 роках, ани таков же грозьбов с. Ізі на Мараморощині у 1903 році і цілым судным процесом над православныма у Мараморош-Сігеті в роках 1903–1904²⁸.

8. марца 1907 року кардінал Джіроламо Марія Готті дав знати візитаторови Андрієви Годобаєви, же ёго місія завершена і він ся мусить вернути до своєї Пряшівской епархії в Угорську. 28. марца 1907 року влада Угорська одкликала А. Годобая із США²⁹. «Америцька акція» угорської влады, мож конштатовати, же скраховала. Влада у Будапешті, намісто того, абы признати свої хыбы і хыбы свого «політичного агента», оцінила о. Андрія Годобая рицарським крестом Франца Йосифа без звїзды³⁰. Тепер ся «лопта» із урчїнем кандидатуры єпископа про америцьких грекокатоликів обявила «на полю» галічского митрополиты і австрійской влады.

Під управлінём апостольских візитаторів (1892 – 1913): титуларный єпископ Давлії Сотер Ортинський (1907–1913)

До зачатку ХХ. стороча Римський Престол пересвідчовав США, же то місійна територія, котра там зодповідна за дотеперь фунгуючій порядок веджіня. Лем 29. юна 1908 року папа Пій Х. увів Католицьку церьков в США до влады Конгрегації шырїня віры, подтвердивши тым самым, же она є повноправным членом Католицькой «Еклезії»³¹.

У октобру 1902, почас перебування в Римі з нагоды 25-роча понтіфікату папы Лева XIII., галічскому митрополитови **Андрієви Шептицькому** ся подарило пересвідчити префекта Конгрегації шырїня віры кардінала Джіролама Марію Готті і державного секретаря Святого Престолу кардінала **Рафаела Меррі дел Валь** о потребі створїня самостатного грекокатолицького єпископства в США і в Канаді, а іщі – жебы єпископом повинно був переселенцём із Галічі. О тим був тиж пересвідчений і кардінал **Франческо Сатоллі**, якого у 1904 році папа Пій Х. послав до США, жебы просондовав став Грекокатолицькой церькви. Як выплывало із справы апостольского делегата **Діомеда Фалконіо** до Конгрегації шырїня віры, ся у 1905 році в США нараховало 84 грекокатолицьких парафій і 81 священиків. З них 49 были женаты, 9 было вдовців, 15 жыло в целібаті і 8 было монахів. В резултаті, 28. фебруара 1907, папа Римський меновав галічского монаха-василіана **Сотера (Стефана) Ортинського** титуларным єпископом Давлії, 26. марца 1907 був призначений Апостольским адміністратором про грекокатоликів у США, 1. апріля 1907 дане рішїня опубліковала Консісторія Львівской архієпархії, 12. мая 1907 **Андрій Шептицький** высвятив С. Ортинського на єпископа³².

Од самого початку діяльство С. Ортинського было компліковане тым, же у звязи з незрушеныма резолюціями IV. Латераньского собору (1215), в Католицькій церькви на єдній території не могли урядовати дві єпископскы юрисдикції. Вшыткы католици, якы жыли на даній території, мали слухати лем єдного єпископа латиньского обряду, а старостливість вірных католиків грецького обряду мож было звїрити лем ёго обрядовому вікарєви³³.

(Конець)

- 1 КАЩАК Іван. *Митрополит Андрей Шептицький і постання Української Католицької Церкви в Сполучених Штатах Америки*. Львів: Свічадо, 2004, с. 23; ГНІДИК Ірина. *Початки діяльності єпископа Сотера Ортинського у США // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*, Випуск 25. Рівне, 2014, с. 230.
- 2 БОГАЧЕВСЬКА-ХОМЯК Марта. *Громада – єпископ – Церква..*, с. 137.
- 3 MAGOCSI Paul Robert. *Our People. Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America..*, р. 29. Пор.: ГНІДИК Ірина. *Початки діяльності єпископа Сотера Ортинського у США..*, с. 230–233; ГНІДИК І. І. *Початки та розбудова греко-католицької церкви у США (кінець XIX – початок XX ст.)*, Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Львів: [б. в.], 2015, 20 с.
- 4 КОРОЛЕВСЬКИЙ Кирило. *Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944)..*, с. 125.
- 5 *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Tomus III. 1900–1903..*, old. 222–223. Пор.: MAYER Mária. *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910..*, old. 181.
- 6 MAYER Mária. *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910..*, old. 187. Пор.: Данко Осип. *Національна політика Мадярицини серед русинів Закарпаття в Сполучених Штатах Америки..*, с. 199–200.
- 7 MAYER Mária. *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910..*, old. 187. Пор.: Данко Осип. *Національна політика Мадярицини серед русинів Закарпаття в Сполучених Штатах Америки..*, с. 200.
- 8 *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Tomus III. 1900–1903..*, old. 224. Пор.: Данко Осип. *Національна політика Мадярицини серед русинів Закарпаття в Сполучених Штатах Америки..*, с. 200–201.
- 9 MAYER Mária. *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910..*, old. 183.
- 10 *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Tomus III. 1900–1903..*, old. 247–248.
- 11 MAYER Mária. *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910..*, old. 183.
- 12 БАЧИНСЬКИЙ Юліян. *Українська імміграція в Сполучених Штатах Америки*, 2-ге вид. Київ: Інтел, 1995, с. 94–95; Данко Осип. *Національна політика Мадярицини серед русинів Закарпаття в Сполучених Штатах..*, с. 201.
- 13 MAYER Mária. *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910..*, old. 182.
- 14 MAYER Mária. *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910..*, old. 182–184. Пор.: Данко Осип. *Національна політика Мадярицини серед русинів Закарпаття в Сполучених Штатах Америки..*, с. 203.
- 15 *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Tomus III. 1900–1903..*, old. 244.
- 16 Данко Осип. *Національна політика Мадярицини серед русинів Закарпаття в Сполучених Штатах Америки..*, с. 202.
- 17 MAYER Mária. *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910..*, old. 190.
- 18 MAYER Mária. *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910..*, old. 190–193.
- 19 Пор.: KUBEK Emil. *Autobiografia*, Ed. František Dancák. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška v Prešove, 2007, s. 19; DANČÁK František. *Emil Kubek: kňaz, básnik, spisovateľ, jazykovedec, rodolub*. Prešov: Náboženské vydavateľstvo PETRA, 1999, s. 12–13.
- 20 ДАНКО Осип. *Національна політика Мадярицини серед русинів Закарпаття в Сполучених Штатах Америки..*, с. 204.
- 21 ДАНКО Осип. *Національна політика Мадярицини серед русинів Закарпаття в Сполучених Штатах Америки..*, с. 205.
- 22 Текст меморандуму надрукований в: *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Tomus III. 1900–1903..*, old. 248–250.
- 23 DYRUD Keith P. *The quest for the Rusyn soul: The politics of religion and culture in Eastern Europe and in America. 1890 – World War I*. Philadelphia: Balch Institute Press, 1992, р. 97.
- 24 DYRUD Keith P. *The quest for the Rusyn soul: The politics of religion and culture in Eastern Europe and in America. 1890 – World War I..*, р. 99–100.
- 25 DYRUD Keith P. *The quest for the Rusyn soul: The politics of religion and culture in Eastern Europe and in America. 1890 – World War I..*, р. 101.
- 26 ДАНКО Осип. *Національна політика Мадярицини серед русинів Закарпаття в Сполучених Штатах Америки..*, с. 206.
- 27 ДАНКО Осип. *Національна політика Мадярицини серед русинів Закарпаття в Сполучених Штатах Америки..*, с. 206.
- 28 Дет. про розгортання правосланого руху в окремих селах Угорської Русі та про Мараморош-Сігетський судовий процес проти його учасників див.: GÖNCZI Andrea. *Ruszin skizmatikus mozgalom a XX. század elején*. Ungvár-Beregszász: PoliPrint – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2007. 140 old.
- 29 DYRUD Keith P. *The quest for the Rusyn soul: The politics of religion and culture in Eastern Europe and in America. 1890 – World War I..*, р. 102.
- 30 *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Tomus III. 1900–1903..*, old. 251.
- 31 БОГАЧЕВСЬКА-ХОМЯК Марта. *Громада – єпископ – Церква..*, с. 104.
- 32 КАЧАРАБА Степан. *Греко-католицька церква у США наприкінці XIX – на початку XX ст.: проблеми становлення..*, с. 364; HNIDYK Iryna. *Formation of the Greek Catholic Church Organizational Structure in United States..*, р. 12; КОРОЛЕВСЬКИЙ Кирило. *Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944)..*, с. 125–126.
- 33 АВВАКУМОВ Юрій. *Витоки унійного богослов'я..*, с. 244; СУТТНЕР Ернст Кристоф. *Церковні розколи і єдність церкви..*, с. 54.

Місто Пряшів зачало з обновов памятника Духновіча

Місто Пряшів в середу, 15. новембра 2023 закончіло проєкт великой ревіталізації верейных пространств на Намістю молодежи і сусіднім Духновічовім намістю, котрый зачав іщі концём літа 2022.

Цілковы наклады на ревіталізацію, в рамках котрой два малы паркы дістали нову подобу, были понад 800 тисяч евр. Векшыну грошей на то місто здобыло з еврофондів.

На Духновічовім намістю є домінантов памятник русиньского будителя **Александра Духновіча**, котрый є вытвором русиньской сохарькы **Олены Мандіч-Шіналі**. Памятник быв одкрытый в році 1933, почас Днів руськой культуры, што была в меджівойновім чехословацькім періоді каждорочна акція, в рамках котрой Русины маніфестовали свою культуру і ествова- ня.

Памятник стояв у центрї міста, недалеко Катедрального собору святого Йоана Крестителя, перед Духновнов семінарієв. Но по тім, што семінарія была збуряна з причіны будованя нового Театра Йонаша Заборьского, Духновіч нашов своє нове місце в другій половині 1970-ых років коло рікы Торіса, де днесь ціле намістя має назву якраз по тім русиньскім будителєви.

Уже довгый час памятник потребовав реконш- трукцію. Добров новинов є, же місто Пряшів якраз в тых днях, по ревіталізації пространств в околіці памятника, зачало і з реконш- трукцієв самого памятника.

Робить ся перша фаза

Ословили съме віцепріматора міста Пряшів **Петра Крайняка**, жебы нам повів веце о зачатых роботах на памятнику.

„Было веце людей, котры ся уж в минулых роках о тоту тему інтересовали, і хотіли памятник дати до порядку. Не съме тепер у фазі, жебы съме памятник перенесли назад до центра міста. Тепер на данім місці перешла ревіталізація верейных пространств з еврофондів, але на памятник ся притім забыло. І так съме уж на ярь повіли, же то треба вирішыти,“ повів Петро Крайняк.

І кедь то тримало довше, наконець Містьске заступительство міста Пряшів схвалило 14 тисяч евр на реконш- трукцію памятника.

„Кедьже уж приходить зима, тепер ся оправить лем верхня часть памятника – бронзова соха Духновіча. Скултура ся чістить ручно, пак ся буде восковати,“ продовжовав віцепріматор. За ёго словами воском ся забранить тому, жебы соха гарджавіла, законзервує ся, спевнить то матеріал.

„В далшій части бы ся мав дати до порядку і мраморовый підставець, главно часть, де ся дають квітки, бо там ся то ціле розпадає. Буде треба і нове шпарованя і наново златом зробити написы, котры на памятнику суть.“

Тото ся, подля Петра Крайняка, буде рішыти в слідуючім році з тым, же фінанції на верхню часть памятника бы мали выйти на 12 тисяч евр.

Під дозором памятного уряду

Реконструкційні роботи на пам'ятнику робить фахова фірма із Спішской Новой Вси. **Соха Олены Мандіч-Шіналі є записана як Народна культурна пам'ятка**, і так обнова вижадує дотримання поступів, котры місту ку реконструкції дав Крайський памятковый уряд в Пряшові.

„Памятковый уряд задефіновав способ оправы пам'ятника. І зато ся роботи стримали, бо треба было посудок од памятного уряду. Уряд пак буде участный і на перевзятю доконченой реконструкції і оцінить роботу. Робить ся то під ёго дозо-

ром,“ інформовав віцепріматор.

Довгий час ся шпекуловало о тім, кого є властно маєтком пам'ятник Духновича. І тото ся подарило вирішыти при тім, як місто рїшало можливість оправити го.

„Было то неясне. І зато ся рокы вопрос реконструкції не рїшыв. Но на основі документів сьме тепер дішли до того, же пам'ятник є маєтком міста Пряшів,“ повів Крайняк, котрый додав, же тот факт нашли аж в двох документах, причім еден є з часів, коли ся пам'ятник переносав на нове місце, де є тепер, а другый є з року 1994.

Рождественна коляда Дікенса уж і по русиньскы

Організація молоды. Русины ся займають розлічныма активностями. В остатнім часі меджі них належить і выдаваня світової літературы в русиньскім перекладі.

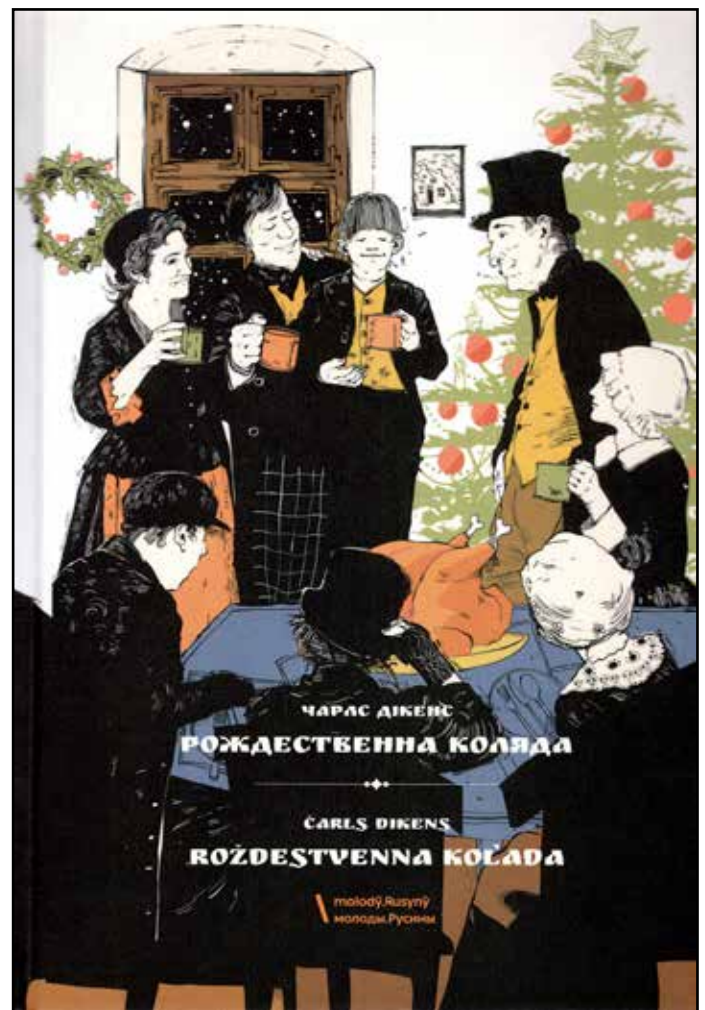
В році 2021 організація выдала першы раз по русиньскы приповідкы якбач найславнішого приповідкаря Ганса Хрістіана Андерсена. Тепер на русиньскых рынок приходить не менше познатый автор і ёго славный твір. В тых днях з друку вышла книга **Чарылса Дікенса Рождественна коляда**. Переклад із словацькой верзії робила **Анна Кузмякова**, текст пак був едітований і на основі англїцького оригіналу.

Лакомець Скрудж

Главным героєм новели *Рождественна коляда* є пан Скрудж. Лакомець, котрого тверде сердце не стане мягшым ани на Рождество. Тото свято він абсолютно не любить і має го за дурачіну. Не любить властно ніч і никого. Но неочекована навщїва го перестрашить і вшытко змінить.

Скруджа навщівить Марлі, ёго давный обходный партнер, на чім бы не было ніч чудне, кебы Марлі не був давно мертвый. А нелем дух Марлія, але і далшы духове прийдуть Скруджа поглядити, а едновременно му вказати штось, што чоловік звычайно не видить.

Святы вечур ся ближить а читатель ведно з каждов сторінков новели штораз веце чекать одповідь на звіданя: Переоцінить Скрудж свій дотеперішній жывот, або буде далше чоловіком з твердым сердцем, без куска чувства і любви к людем?

Новела, што змінила світ

Новела *Рождественна коляда*, котру написав Чарылс Дікенс, належить до літературы, котра ся традично чітать перед Рождественныма святами, главно в англофонных країнах. Книга по

своїм виданню такої стала бестселлером.

„Дікенсови ся нёв подарило змінити погляд на Рождественны свята. Дотогды у Великій Британії лем высша і середня сполоченьска класа святковала Рождественны свята під шумні окрашленов ялічков, вечеряла печену пультку і давала собі дарункы,“ пише в спередслові Лідія Будаёва, членка організації молоды. Русины, котра як едіторка приготувала видання Дікенса, як і попереднёго автора – Андерсена.

„Велё людей трапили екекуції, довгы, недостаток їдла, жыли в розпадаючих ся хыжах. У Великій Британії був великій розділ меджі бідныма і богатыма. Дікенс мав візію, же кебы богатышы люде дашто подаровали бідным, та бы каждый з них пережыв холем Рождество Хрістове повне мілосердя.“

Вдяка новелі *Рождественна коляда* зачали выникати харітативны і добротны общества нелем в Англії, но і в Северній Америці. Значіть, новела, котра ся тепер дістане і до рук русиньского читателя, записала ся до історії і як якийсь соціалный маніфест, котрый пак мав ефект у реалных цінах.

Дікенс сам походив з родины, котрой отець ся дістав до арешту, бо мав довгы, а так і сам автор спознав біду, роботу у фабриці, розлічны соціалны групы, злодіїв і жобраків. Зато не чудо, же *Рождественна коляда* была написана так, же рушила із серцями тогдышніх читателів, а є актуална дондесь.

Зеркалове видання

Русиньске видання новелы *Рождественна коляда* єднако як і приповідкы Андерсена выходить зеркалово. Значіть, русиньскый текст мож читати в кодифікованій графічній системі – азбуков, але і латиніков, што є выгодне про тых, котры хотять читати по русиньскы, но не научіли ся азбуку.

О красны ілюстрації, котры збогачують книжку ся постарав знова **Ян Курінець**, котрый ілюстровав і Андерсена. Понад 160-сторінкова публікація із твердов повнофарєбнов обкладков так може быти шумным дарунком якраз ку Рождественным святам уж тот рік.

Але нелем шумным дарунком є дана публікація. В сітуації, коли маєме веце поезії од русиньских авторів як прозы, є каждый переклад прозы світової літературы до русиньского языка цінным вкладом до розвитку нашого языка і літературы.

Рождественна коляда вышла в тіражі 400 фалатків, і видання было підпорене Фондом на підпору културы народностных меншын.

Де мож купити?

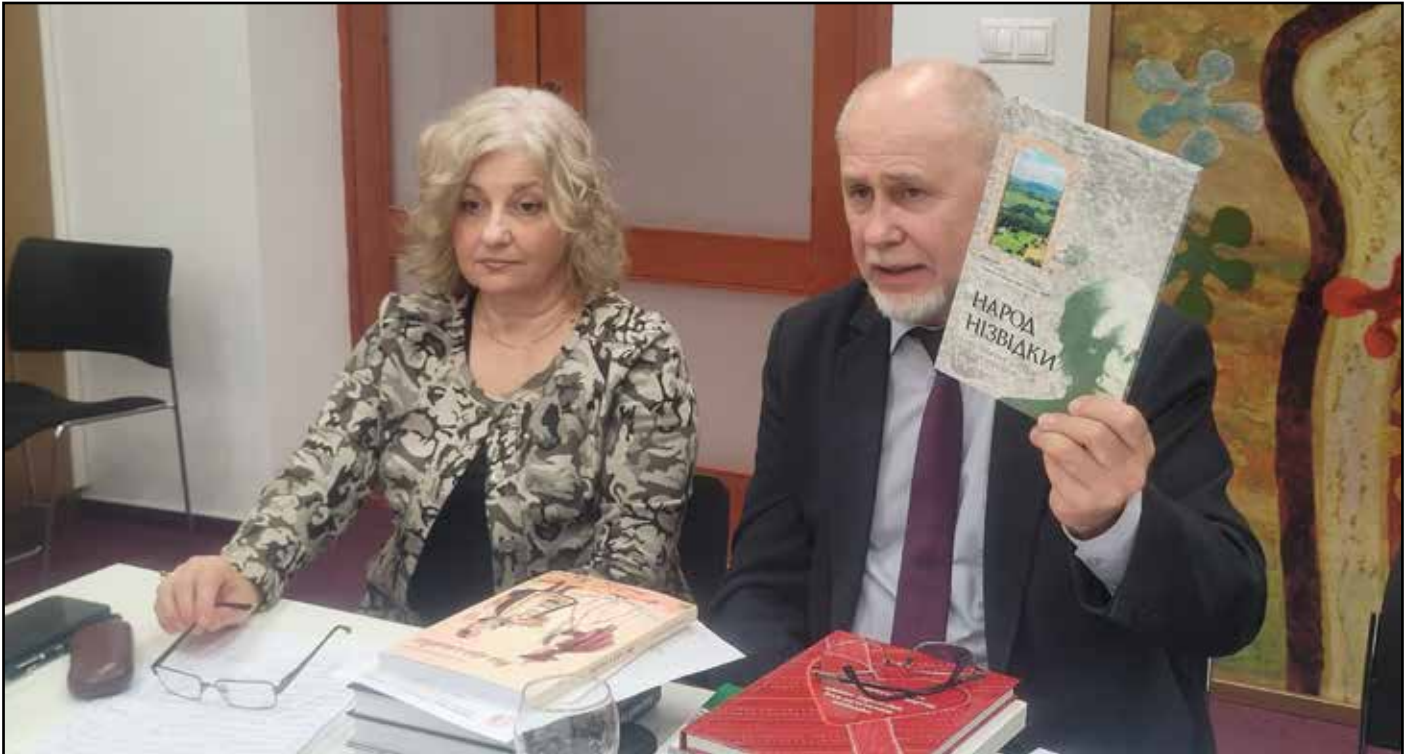
Покля бы сьте мали інтерес, книгу *Чарылс Дікенс: Рождественна коляда* мож тепер купити на електронічній адресі prypovidky.mr@rusyny.org, но в близкім часі буде доступна і в інтернетовім склепі порталу lem.fm (Польща), а таксамо в інтернетовім склепі rusynshop.sk (Словакія, і далшы державы).

Юбілей писателькы русиньской души Марії Гіровой-Васьковой

Марія Гірова-Васькова (на фотці 4. стор. обалкы), котра днесь жыє у Снині, народила ся 11. септембра 1943 в селі Руське, котре впало за жертву Стариньской гати.

Юбілантка є довгорочнов і активнов културнов діятельков у русиньскім возроднім русі. Є русиньска поетка і дописователька русиньской преси і розгласового высыланя про Русинів, основателька співацькых колектівів Стацінчанка, Старинчанка, Снинчанка, Дубравка, Яворина, авторка многих літературных і фолклорных програмів, членка Сполку русиньских писателів Словеньска, председкыня Културно-освітнёго общества Александра Духновича - Окресной організації у Снині, бывша председкыня Русиньской оброды на Словенську - Окресной організації в Снині, співачка і декламаторка. Свої поезії публіковала в русиньских періодіках: *Народны новинкы, Русин, Інфо Русин, Русиньскый народный календарь, Русиньскый літературный алманах*. У році 2002 ей поезія вышла у зборнику *Тернёва ружа*, в році 2008 Марії Гіровій-Васьковій вышов зборник поезії під назвов *Родне гніздо*, де є надрукованых выше 50 прекрасных поетічных творів, меджі котрыма не хыблять спомины на родне село. Остатній ей зборник поезії *Спомины серця* вышов в році 2022. **З нагоды юбілея желаме нашій юбілантці міцне здоровя, велике родинне щастя, красны выслідкы у ей далшій културнім діяльстві і надієме ся, же нас потішить іщі даякым зборником поезії.**

-акуз-, жрїдло: *НН Інфо Русин, Народны новинкы Русинів Словакії.*

• На 58. семінарі карпаторусиністікы выступив реферуючий літературознаватель доц. Валерій Падяк, к. н. з Інституту русиньского языка і культуры ПУ а вела го главна організаторка тых семінарів на русиньскім інституті ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., унів. доц.

58. семінар карпаторусиністікы: *Александр Духновіч: Моя ліра и кимвал*

30. октобра 2023 в засідалні ФГПН (Факулты гуманітних і природных наук) на Пряшівській універзиті ся одбыв 58. семінар карпаторусиністікы. Семінары уже пятнадцятий рік (од р. 2009) організує Інштїтут русиньского языка і культуры ПУ.

По пандемії КОВІД ся навщівность семінарів рапідно знижыла, хоць ай перед пандемієв уже чїсло навщівників поступно падало. Зато організаторы приступили к тому, же будуть каждый семінар спрїступняти ай в онлайн формі, жебы сі каждый, хто буде мати інтерес, міг попозерати лекцію тогды, кедь ёму то буде пасовати і не був лімітований конкретным часом, коли ся семінар одбывать.

Семінар, на котрім высупив літерат **доц. Валерій Падяк, к. н.** з Інштїтуту русиньского языка і культуры ПУ, був вынятковий ай тым, же тема была венована **220. вырочу од дня народжїня будителя Русинів Александра Духновіча**. Валерій Падяк за помочі Світового конгресу Русинів і русиньских культурно-сполоченьских організацій в Мадярьску выдав выбер творів Духновіча – поезію, прозу і драматічныгры, з котрых една (Головний тарабанщїк) была того року вказана ай на сцені Театра А. Духновіча у Пряшові. Также на семінару была презентована главні публікація з назвов **А. Духновіч. Моя ліра и кимвал**, котра, як сконштатовав доц. Падяк, вышла накладом 1 000 фалатків і він, як колись наш будитель А. Духновіч, котрый свій *Букварь про*

русиньскы діти (вышли три виданя по 2 500 фалатків) сам возив кіньским повозом по русиньских парохіях, взяв ся за то, же тоты публікації розвезе помеджі Русинів нелем на Словакії, але ай в Польску, а главні на Підкарпатю.

Доцент Падяк є знамый як добрый оратор, зато при презентації темы о Духновічови не забыв спстрити семінар фактами, котры малохто, а може ай нїхто дотеперь не знав. Наприклад, же Духновіч в селі Рыбніця, кедь ся там вылляла вода з Морьского ока, на самый Великодній понедїлєк, скочів до студеной воды і захранив дві малы діти, котры ся топили, і много далшых фактів із жывота нашого найвызначнішого народного будителя.

Як традично, позад выступу доц. Падяка наслідовала діскусія і наконець презентація найновшых публікацій карпаторусиністікы, котры представив літерат **Мгр. Михал Павліч, ПгД.** з Інштїтуту русиньского языка і культуры. На семінар принїс ай чеськый місячник PLAV, котрый ся замірює на світову літературу. В септембру вышло восьме тогорочне чїсло часопису, котре было ціле веноване русиньскій літературі.

-кк-

59. семінар карпаторусиністики: *Візуална двойязычність в контексті практичного поужываня русиньского меншынового языка*

6. 12. 2023 ся одбыв в тім році послідній семінар карпаторусиністики, котрый організує Інштiтут русиньского языка і культуры ПУ. Інштiтут недавно змінив свою адресу, перешов до новых, розшырених просторів. Ай зато організатори вже по другый раз рiшыли передавати семінар ай в онлайн форматі, также хто мав інтерес, міг ся шестого децембра о десятий дообіда припоіти на засланный лiнк і посередництвом чету ся таксамо запоіти до діскусії.

• Мгр. Зденка Цітрякова, ПгД. почас выступу на 59. семінарі карпаторусиністики на Пряшівській універзиті у Пряшові.

З темов *Візуална двойязычність в контексті практичного поужываня русиньского меншынового языка* выступила соціолонгвістка Мгр. Зденка Цітрякова, ПгД. з Інштiтуту русиньского языка і культуры ПУ. Во своїй презентації представила дакотры можности хоснованя двойязычных назв, котры старша генерація знає лем у формі двойязычных назв сел, котры ся в минулости інштiлювали на зачатку і на концю села, в котрім жыло мінімално двадцять (в сучасности є то пятнадцять) процент жителів русиньской народности.

Можности візуальної двойязычности суть намного шыршы (напр. написы на адміністративных будовах, шпыталях, школах, автобусовых і влакових станіцях, написы інформачного характеру на дверях обходів, рештаврацій, у верейнім або ай приватнім транспорті, в заряджінях зо службами, розлічких фірмах, таксамо на білбордах, рекламных пла-

гатах і т. д.). Вопросом але є, як таку двойязычність приймають самотны членове даной народностной группы, але ай маєрiта. Реакції можуть быти вшелякы – од позітивных, через неутралны, аж по одмітавы, доконця негативны. Але, як сконштатовала выступаюча, „Мати свій язык зафіксованный на векшыні приватных і адміністративных знаків бы мало підвышыти чутя, же язык має в сполочности ціну і поставліня на уровни іншых языків в рамках соціолінгвістичной сітуації.“

Хоць візуално не є в просторі притомный язык меншыны, то не значить, же на даній теріторії не жыють ёго носителі. В припаді Русинів то вказало ай остатне списованя жителів. Зато візуална двойязычність є важным елементом языкового планованя, котре бы ся не мало підцінёвати, в припаді русиньской народностной меншыны, як то было чути даколи, оперовати аргументом, же „мы предсі розумиме по словацькы, та нашто нам русиньскы назвы...“ Кедь має народ свій літературный язык, піднімаць ся ёго статус на высшу уровень, бо є серьєзніше приіманый векшыма, маєрiтныма народами, але позітивне приіманя візуальної двойязычности свідчить ай о стотожнію ся з даным языком, у ёго носителів доконця аж з чутём гордості на нёго. Як є приімана візуална двойязычність меджі Русинами в сучасности? О тім была дікусія, котра наслідовала позад семінара і до котрой ся запоіли передошыткым молоды люде.

По презентації найновшых выдань – главні текстів умелецькой літературы в русиньскім языку ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., універзитна доцентка, котра традично веде семінары, позвала на далшый – уже шістьдесятый семінар карпаторусиністики. Тот ся одбуде уж в новім році, у фебруарі і буде, як традично, на тему русиньской літературы.

-кк-, фото Домініка Новотна

РУСИН Одборный і літературный часопис выдавать Академія русиньской культуры в СР (6х гоічне, náklad 1100 ks, IČO: 17079748). Предплатне 12 євр. Адреса редакції: Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 080 01 Prešov, SR. Телефон: 0917 171 912. Шефредактор: Мгр. Александер Зогуляк, языковый редактор: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., редактор: Мгр. Михал Павліч, ПгД. Регістрачны чiсла: ISSN 1339-5483, EV 328/08, МIČ 49 589. Адреса на интернеті: www.rusynacademy.sk, e-mail: zozulakpo@gmail.com. Выдане 9. фебруара 2024 р.

**KULT
MINOR**

FOND NA PODPORU KULTURY NARODNOSTNYCH MENŠIN

Realizované z finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

• Запрошений на стрічу, котра проходила в Президентському палаці в головнім місті Словачії, був і председа Округлого стола Русинів Словачії – Петро Штефаняк (на фотці.)

Наша юбіланта – Марія
Гірова-Васькова із Снини,
довгорочна активна
культурна діятелька
у русиньскім возроднім
русї, русиньска поетка
і дописователька
русиньскої преси
і розгласового высыланя
про Русинів.

Фото: А. З.

